

GLOSAR RELIGIJSKIH POJMOVA

- GLOSAR JUDAIZMA -

www.pravoslovo.net

a lahma anja: vidi: (h)a lahma anja

afikoman (helenizam u hebr.) - desert. U savremenoj (H)alaha ovaj termin se uglavnom odnosi na posljednji komad beskvasnog hljeba koji domaćin jede na kraju seder večere. U vrijeme kada je definitivno uobličen standard seder večere, praznički objed završavao se desertom. (H)alaha zabranjuje uživanje bilo čega (osim tekućina) nakon jedenja posljednjeg zalogaja pashalne žrtve. Danas kada prinošenje pashalne žrtve još uvijek nije obnovljeno ovo se pravilo odnosi na posljednji zalogaj beskvasnog hljeba (maca) iza koga se do ujutru ništa više ne smije jesti, pa ni desert. Mudraci su otišli još korak dalje nazvavši ovaj posljednji zalogaj beskvasnog hljeba kojim se završava pashalna večera desertom. Običaj je da se na seder sto stave tri beskvasna hljeba. Nakon blagovanja karpasa domaćin lomi srednju maca na dva dijela. Jedan dio ostavlja između dvije čitave macot, a drugi čuva za afikoman. Da bi se sačuvala dječija pažnja do kraja sedera, obično ih stariji nagovaraju da sakriju afikoman kako bi ga kasnije mogli prodati domaćinu koji, tobože, bez njega ne može završiti seder. Na ovaj način djeca ostaju budna u toku cijelog sedera čekajući trenutak u kome će zahtijevati otkupninu za afikoman. Istovremeno, upražnjavanjem ove stare igre, i djeci se daje osjećaj slobode od uobičajenih stega, te i sama počinju učiti o duhu Praznika Beskvasnih Hljebova.

aftara - vidi: (h)aftara

agada - vidi: (H)agada alaha - vidi: (H)alaha

al-haroset - slatka smjesa od mljevenih jabuka, badema, meda i rozina koja se jede u toku seder večere u cilju podsjećanja na blato od kog su pravljene opeke za gradnju faraonskih građevina, odnosno u cilju podsjećanja na ropски rad Sinova Izraela u Egiptu. Termin se često pojavljuje i bez određenog člana 'al'.

alija (hebr.): doslovno: penjanje - pristupanje javnom čitanju Tore prilikom skupnog bogoslužjenja. Ponedjeljkom, četvrtkom, subotom, praznikom, polupraznikom, na Ros Hodes i na postove, iza jutarnjeg bogoslužjenja; a subotom, praznikom, na Jom (h)a-Kipurim i postove i prije popodnevnog bogoslužjenja, vrši se javno čitanje Tore u minjanu. Na jutarnjoj Kerijat (h)a-Tora na šabat ima sedam alijot, na Jom (h)a-Kipurim šest, na praznik pet, na Ros Hodes i polupraznik četiri - a ponedjeljkom i četvrtkom, na postove kao i na Hanuka i Purim - tri. Na popodnevnoj Kerijat (h)a-Tora uvijek čitaju samo trojica. (množina: alijot)

Alijat Ko(h)en (hebr.): Ko(h)enovo pristupanje čitanju iz Tore. (H)alaha je da se javnom čitanju Tore pristupa po stepenu učenosti - dakle: najučeniji prvi, prvi slijedeći po učenosti iza njega itd... Ukoliko su svi jednako učeni (ili jednako neuki) na Toru se izlazi po zaslugama otaca. Tako, recimo, Ko(h)anim kao potomci Prvosveštenika Arona izlaze prvi, Leviti (pripadnici plemena Levi koje nije učestvovalo u gradnji zlatnog teleta - te je zato bilo izabrano za obavljanje nesveštenskih službi u Hramu) drugi - a sve ostale alijot dostupne su bilo kom Jevrejinu i nazivaju se skupnim imenom Jisrael. U Progonstvu se uvriježio pogrešan običaj da se uopšte ne obazire na stvarni stepen učenosti (kao da su svi uvijek jednako učeni) - i da se uvijek izlazi po redoslijedu zasluga otaca. - Tako je danas uvriježeno pravilo da Ko(h)en uvijek čita prvi, Levi drugi - pa tek onda ostali, redom.

alijat Levi (hebr.): Levijevo pristupanje čitanju iz Tore, po (H)alaha Levi je na drugom mjestu (iza Ko(h)ena) samo ako su svi jednako učeni. U slučaju da među prisutnima postoje ljudi različitih nivoa znanja, prvi čita najučeniji, drugi onaj ko je manje učen od njega - a više od ostalih - i tako redom. U Progonstvu, kao što je već rečeno, uvriježio se pogrešan običaj da se uopšte ne obazire na stvarni stepen učenosti (kao da su svi uvijek jednako učeni) - i da se uvijek izlazi po redoslijedu zasluga otaca. - Tako je danas uvriježeno pravilo da Ko(h)en uvijek čita prvi, Levi drugi - pa tek onda ostali, redom.

alijat maftir (hebr.): dopunsko pristupanje čitanju iz Tore (dakle, subotom osmo, na Jom (h)a-Kipurim sedmo, na Prazmk šesto, na Tiša be-Av, kao i na Jom (h)a-Kipurim popodne četvrto) prije nego se pristupi čitanju iz proroka. Maftir se vraća na nekoliko stihova posljednje alija, i potom čita (h)aftara sa uvodnim i zaključnim blagoslovima.

alijat mašlim (hebr.): zaključno pristupanje čitanju iz Tore (dakle, subotom sedmo, Jom (h)a-Kipurim šesto - a na praznik peto) pristupanje čitanju iz Tore. Iza ove alija, kao i iza alijat maftir čita se haci kadiš.

alijat šeliši (hebr.): treće pristupanje čitanju iz Tore. Otkako se u dijaspori uvriježio običaj da se uopšte ne obazire na stvarni stepen učenosti (kao da su svi uvijek jednako učeni) - nego da se uvijek izlazi po redoslijedu zasluga otaca (tako Ko(h)en uvijek čita prvi, Levi drugi - pa tek onda ostali, redom) - učenima i uglednima dodjeljuju se treća i šesta alija. Biti pozvan na Toru kao treći ili šesti smatra se velikom počašću.

alijat šiši (hebr.): šesto pristupanje čitanju iz Tore. Otkako se u dijaspori uvriježio običaj da se uopšte ne obazire na stvarni stepen učenosti (kao da su svi uvijek jednako učeni) - nego da se uvijek izlazi po redoslijedu zasluga otaca (tako Ko(h)en uvijek čita prvi, Levi drugi - pa tek onda ostali, redom) - učenima i uglednima dodjeljuju se treća i šesta alija. Biti pozvan na Toru kao treći ili šesti

smatra se velikom počašću.

amida - vidi: tefila.

aninut (hebr.): period žalosti od smrti pokojnika do sahrane. Ožalošćeni najbliži srodnici od trenutka smrti preminulog pa do njegove sahrane nazivaju se onenim, i imaju poseban status. Onen je oslobođen mnogih obaveza - npr. molitve, stavljanja tefilina i sl. Zabranjeno mu je uživanje mesa ili alkoholnog pića - a dužnost mu je da se usredsredi na poslove vezane za sahranu preminulog. U slučaju smrti djeteta mlađeg od trideset dana ne sprovode se propisi aninuta. Po (H)alaha zabranjeno je tješiti ožalošćenog sve dok pokojnik nije sahranjen. Talmudski mudraci su upozoravali: "Ne tješite osobu dok njegov preminuli srodnik leži ispred njega". Neposredno poslije gubitka drage osobe, ožalošćeni je u stanju šoka, i rabini su smatrali da tada nije spreman za utjehu. U prvim trenucima nakon gubitka drage osobe utjeha se čini neprimjerenom, a ožalošćeni bi se još mogao i uvrijediti zbog površnog pokušaja olakšavanja za njega nenadoknativog gubitka. Jedan od narodnih običaja koji nisu propisani (H)alahom je da se u periodu aninuta iz kuće u kojoj se dogodio smrtni slučaj izbacuje sva voda iz svih otkrivenih sudova. Rabini tolerišu ovaj pomalo čudni običaj čije porijeklo vjerovatno treba tražiti u usput pokupljenom praznovjerju - pridajući mu etički karakter, objašnjavajući ga kao posljedicu zabrane prenošenja loših vijesti. Tako, porodica preminulog, umjesto da razglašava po susjedstvu da im se desio smrtni slučaj, samo prosipa vodu na ulicu - iz čega svi susjedi saznaju da se u dotičnoj porodici desio smrtni slučaj. Postoje oni koji porijeklo ovog običaja vezuju za zabranu Ko(h)anim da borave u zatvorenom prostoru u kome prebiva tijelo preminulog. Po ovom tumačenju prosuta voda je upozorenje Ko(h)anim da ne stupaju u tako označenu kuću.

anus (hebr.): doslovno: prisiljeni - u rabinskoj risponzi ovaj termin se odnosi prvenstveno na prisilno pokrštene Jevreje. (množina: anusim)

anjo - vidi: anju

anju (Ladino): godišnjica smrti preminulog člana porodice koja se obilježava posjetom grobu - te zajedničkim učenjem u minjanu (u kući ili u sinagogi) koje se naziva meldadu ili limud, na koncu koga se govori kadiš derabanan. U aškenaskom folkloru godišnjica smrti preminulog člana porodice naziva se jarcajt ili jorcajt. (množina: anjus)

arba kosot (hebr.): doslovno: četiri čaše, odnosi se na četiri čaše vina koje se piju u toku seder večere kao uspomena na četiri različita glagola što ih upotrebljava Tora opisujući Izlazak. Svi prisutni (i muškarci i žene) obavezni su tokom sedera popiti četiri čaše vina (ili groždanog soka). Vino mora biti kašer. Za seder se obično čuva najbolje vino. Običaj je da se koristi crno vino, ali ako je bijelo vino boljeg kvaliteta ili neko pretpostavlja bijelo vino crnome može se

vjerska obaveza izvršiti i sa bijelim vinom. Prva čaša pije se na samom početku sedera (kiduš). Druga čaša pije se na kraju (H)agade, prije pranja ruku i jedenja macot. Treća čaša pije se nakon birkat (h)a-mazon (Molitve zahvalnice nakon jela). Četvrta čaša pije se nakon čitanja Psalama, i ona označava kraj sedera. Blagoslov za vino izgovara se nad svakom čašom posebno, i glasi: "Baruh Ata, Adonaj, Elo(h)enu, Meleh (h)a-olam, bore peri (h)a-gefen ". "Blagosloven Ti, Gospode Bože naš, Kralju svijeta, koji tvoriš plod trsa." čaša mora sadržati reviit (zapreminska mjera za tekušinu - malo manje od decilitra i po) - i sva četiri puta mora se popiti "rov (h)a-kos" (većina čaše). Dozvoljeno je piti vino između prve i druge, te druge i treće obavezne čaše - ali ne i između treće i četvrte. Ako je neko popio reviit i više prilikom bilo koje od četiri obavezne čaše, a siguran je da neće uživati vino između jedne i druge čaše - dužan je blagosloviti blagoslov koji se govori nakon uživanja vina.

aron (h)a-kodes (hebr.): doslovno: "kovčeg svetinje" - ormar ili udubljenje u zidu u koje se smještaju svici Tore. Aron (h)a-kodeš se uvijek nalazi na zidu koji gleda na Jerusalem ka kome se svi Jevreji svijeta okreću u času molitve. (množina: aronot (h)a-kodeš)

aron (h)a-metim (hebr.): mrtvački sanduk. Mrtvački sanduk se pravi od ravnih, neobrađenih dasaka, bez ukrasa, i bez upotrebe metalnih eksera. Upotreba ravnih i neobrađenih dasaka motivisana je željom za jednoobraznošću sprovoda koja bi unaprijed spriječila rasipna takmičenja i omogućila i da se ne postide siromašni. Kad članovi Hevra Kadiša obave svoj posao, kovčeg se zatvara i više se ne otvara. U ranom talmudskom periodu vladao je običaj da se lice preminulog ostavi otkriveno tako da ga svi mogu vidjeti prije sahrane. Ovaj običaj je dovodio u sramotan i ponižavajući položaj siromašne porodice koje nisu imale novaca da plate začine i balzamne tečnosti koje usporavaju raspadanje tijela - pa bi lice pokojnika brzo pocrnilo. Rabini su uveli zabranu otvaranja sanduka, da bi siromašne porodice poštedjeli sramote. (množina: aronot metim)

arvit (hebr.): skupno večernje bogoslužjenje ili večernja molitva pojedinca - od hebrejske riječi erev - večer. Uveče, dužan je svaki pojedinac izrecitovati Kerijat šema šel arvit (večernje šema) propisano Torom. Rabini su dali rešut (pravo ili mogućnost) svakom Jevrejину da večernje šema dopuni fakultativnom amida - čije izgovaranje nije uvedeno kao obaveza (hova). Ponuđenu mogućnost narod Izraela je prihvatio s takvom revnošću i samoprijegorom - da je danas gotovo nemoguće naći pojedinca koji večernje šema ne nadopunjava sa amida - iako se ne radi o obaveznoj nego o fakultativnoj molitvi. No, budući da amida koja slijedi večernjem šema nije supstitut žrtve - to u arvitu (zajedničko ime za večernje šema i fakultativnu amida) nema potrebe za hazanovim "povratnim" glasnim čitanjem amida - jer hazan ne može nikoga razriješiti obaveze koja ne postoji. Tako se u arvitu amida kaže samo bezglasno.

askava - vidi: (h)aškava

av bet din (hebr.): starješina tročlanog sudskog vijeća (h)alahičkog suda.

avdala - vidi: (h)avdala

avel (hebr.): žalobnik, ožalošćeni. (množina: avelim)

avot melahot (hebr.): doslovno: prototipovi (zabranjenih) poslova - trideset i devet kategorija posla čije obavljanje na šabat je zabranjeno samom Usmenom Torom: oranje, sijanje, žetva, vezivanje snoplja, vršidba ili mlaćenje žita, vršenje ili rešetanje, selekcija, drobljenje, prosijavanje, miješenje, pečenje, striganje, bijeljenje ili izbjeljivanje, mlaćenje (vune), bojenje, pređenje, pravljenje niti (na razboju), uokvirivanje osnove (na razboju), tkanje, raspredanje, vezivanje, odvezivanje, šivanje, paranje, građenje, rušenje, dovršenje posla udarcem čekića, hvatanje (lov) sa ili bez zamke, klanje, deranje kože, štavljenje, uklanjanje dlaka sa kože, sječenje (kože), pisanje, brisanje napisanog, vučenje linija na koži ili pergamentu, paljenje vatre, gašenje vatre, prenošenje iz jednog domena u drugi.

atikva - vidi: (h)a-Tikva

avelut (hebr.): žalost, propisi o žalosti. Avelut počinje od trenutka kada je pokojnik već sahranjen i kada je raka pokrivena. Osoba u žalosti zove se avel, u množini: avelim. Talmud propisuje četiri perioda žalosti: 1. aninut - period od nastupa smrti do završetka sahrane, 2. šiva - period od sedam dana nakon sahrane, 3. šelošim - period od 30 dana nakon sahrane, 4. šana - period od godinu dana nakon nastupa smrti.

beca (hebr.): jaje, u liturgici se termin obično odnosi na jaje koje se pojavljuje na seder stolu. Budući da se, u vrijeme kad postoji Hram, na Pesah prinose dvije žrtve: Korban Pesah (posebna pashalna žrtva) i Korban Hagiga (redovna praznička žrtva) običaj je da se na seder sto stave dva pečena (ili kuvana) jela (na hebrejskom - šene tavšilin) od kojih jedno (zeroa) predstavlja Korban Pesah, a drugo Korban Hagiga. Kako siromasi koji nisu u stanju da sebi priušte dva kuvana jela ne bi bili postidjeni uobičajeno je da se kao drugo kuvano jelo koje simbolizuje redovnu prazničku žrtvu stavi najjeftinije i najpristupačnije kuvano jelo: jaje.

beraha (hebr.) - blagoslov, kratka liturgijska formula koja se izgovara prije i poslije uživanja bilo kakve hrane, kao i prije vršenja određenih rituala (na primjer: pranje ruku, paljenje subotnje svijeće ili hanuka-svjećica, ogrtanje talitom, stavljanje tefilina i sl.). (množina: berahot)

berit (hebr.) - savez. Termin se odnosi na sve vrste saveza. U govornom jeziku se složenica berit mila (savez o obrezivanju) često reducira na prvu riječ

složenice - i tada riječ berit znači obrezanje. (množina: bentot)

berit mila (hebr.) - doslovno: savez o obrezivanju - obrezanje. Sva se muška djeca obrezuju osmog dana po rođenju. Muškarac koji nije rođen u jevrejskom zakonu - a koji želi prihvatiti Toru i priključiti se jevrejskom narodu, mora se takođe obrezati. Iz metafizičke perspektive, razlog božanskoj uputi da se obrezanje novorođene muške djece ima vršiti upravo osmog dana po rođenju treba tražiti u jednostavnoj činjenici da su, do davanja ove zapovjedi Avramu, cjelokupno čovječanstvo obavezivale samo sedam zapovijedi za Sinove Noaha. Ovom zapovijedu stvorena je nova zajednica koja je sklopila poseban savez s Bogom, prihativši još jednu -osmu zapovijed. Iz ovog nukleusa razviće se kasnije Izrael - zajednica koja je sklopila s Bogom savez zasnovan na obdržavanju šest stotina i trinaest zapovijedi.

besamim (hebr.): začini. Jedan od četiri blagoslova koja se izgovaraju u (h)avdala je i blagoslov nad začinima: "Baruh Ata Adonaj, Elo(h)enu Meleh (h)a-olam, bore mine besamim." "Blagosloven si Ti, Gospode Bože naš, Kralju svijeta, koji tvoriš različite vrste začina".

Bet Din - vidi: Bet (h)a-Din

bet (h)a-almin (hebr.): doslovno: "Vječni Dom" - groblje. Vidi: bet (h)a-kevarot. (množina: bate almin)

Bet (h)a-Din (hebr.): lokalni jevrejski sud koji se sastoji od najmanje trojice dajanim. (množina: Bate Din)

bet (h)a-hajim (hebr.): doslovno: "Dom živih" - groblje. Vidi: bet (h)a-kevarot.

bet (h)a-keneset (hebr.): sinagoga. Kada je 586. godine prije nove ere razrušen I Hram, judejski sužnji u Vavilonu su se okupljali da bi proučavali svete spise, praznovali praznike i obdržavali zakone. Ova okupljanja nazivala su se keneset (sabor). Isprva su se okupljali po domovima, a zatim su počeli podizati posebne domove koji su ubrzo prozvani bet (h)a-keneset (dom okupljanja). Grčka riječ sinagoga ima isto značenje. Jevreji povratnici iz vavilonskog ropstva 536. godine prije nove ere iznova podižu Hram, ali svuda van Izraela nastavljaju da grade sinagoge. Filon Aleksandrijski (I vijek n. e. - Egipat), je napisao: "Sedmog dana Jevreji prestaju sa svakim poslom i idu ka svetim mjestima koje oni nazivaju sinagogama. Tamo, poredani u redove prema svojim godinama, mlađi iza starijih, oni sjede u tišini sa napregnutim uhom kako dolikuje prilici. Potom jedan od njih uzima knjigu i glasno čita ostalima..." U jerusalimskom Talmudu (Megila 73b) nalazimo slijedeće svjedočanstvo: "U Jerusalimu je bilo 480 sinagoga, i svaka od njih je imala nižu i višu školu. U nižoj se učio Tanah - a u višoj Mišna, i Vespazijan ih je sve uništio". Nakon uništenja II Hrama, 70. god. n. e., sinagoga je dobila novi značaj. Ona je postala i dom molitve i učenja i

mjesto glavnog oslonca zajednice. Tu su se učitelji obraćali narodu, putnici dobijali pomoć i gostoprimstvo - a poslanici iz Izraela ili drugih jevrejskih zajednica podršku. (množina: bate keneset)

bet (h)a-kevarot (hebr.): groblje. Hebrejski jezik uz termin bet (h)a-kevarot poznaje i nekoliko opisnih imena za groblje kao što su: bet olam ili bet almin - kuća vječnosti, bet (h)a-hajim - kuća života, bet moed le-hol haj - dom sastanka svemu živom i sl. koji proizilaze iz vjerovanja da su ljudi na ovome svijetu samo privremeno - a da im je pravo i trajno boravište budući svijet. U Bibliji se navodi da je Avram sahranio Saru u pećini u polju Mahpela, koja je postala njegovom porodičnom grobnicom (vidi: I Knjiga Mojsijeva, 23:19-20). Rahel, Jakovljeva žena je sahranjena na putu u blizini Bet-Lehema (vidi: I Knjiga Mojsijeva, 35:19). Običaj je da se na groblje ne ulazi otkrivene glave, ne puši, ne jede i ne pije. Mudraci Talmuda ne zagovaraju često posjećivanje groblja. (množina: bate (h)a-kevarot)

Bet (h)a-Mikdaš (hebr.): jerusalimski Hram, jedino mjesto na kome se može obavljati izvorno bogosluženje kakvo zapovijeda Tora sa javnim i pojedinačnim žrtvama. Izvan jerusalimskog Hrama ne mogu se prinostiti žrtve. (množina: Bate (h)a-Mikdaš)

bet moed lehol haj (hebr.): doslovno: "Dom sastanka svemu živom" - groblje. Vidi: bet (h)a-kevarot.

bet olam (hebr.): doslovno: "Vječni Dom" - groblje. Vidi: bet (h)a-kevarot.

bikur holim (hebr.): obilazak bolesnih. Rabinska zapovijed koja obavezuje sve punoljetne Jevreje. Suvišne posjete treba izbjegavati jer one mogu naškoditi bolesniku više nego što mu pomažu. Posjetilac treba da zaboravi na svoje navike i da misli samo na dobro bolesnika. Posjeta treba da bude cjelishodna. Ako se radi o siromahu, treba ga, pored utješnih riječi, snabdjeti i onim što mu je potrebno. Imućnome treba pružiti saosjećanje. Tora nalaže da se prekrši i sam šabat da bi se pomoglo obdržavatelju Zakona čiji je život u opasnosti. "Ako je dijete staro jedan dan teško bolesno, krši se šabat da bi ga se spasilo. - Međutim, zbog mrtvaca, pa makar se radilo i o kralju Davidu, ne krši se šabat." (Talmud, šabat) Ozbiljno bolesne ne treba posjećivati prva tri i posljednja tri časa u toku dana, jer se to vrijeme najčešće koristi za posjete ljekara. Obzirom da su prva tri dana ozbiljne bolesti najkritičnija, u ovom periodu zabranjena je posjeta svih osim najbliže rodbine. Jevrejske zajednice obično osnivaju društva koja se nazivaju Bikur Holim (ili Vižkar doljentes na Ladinu) koja organizuju dežurstva svojih članova kako bi u zajednici uvijek bio neko pripravan da izvrši zapovijed o obilasku bolesnika. Ova micva, koja se danas obično smatra pukom društvenom ili opšteljudskom obavezom lišenom religijskog karaktera, u jevrejskom pravu se smatra striktnom vjerskom obavezom. Rabi Akiva je učio: "Onaj ko ne posjećuje bolesne jednak je onome koji proliva krv". (Vavilonski

Talmud, Nedarim 39b-40a). Uvidajući terapijsku važnost stavljanja bolesniku do znanja da nije napušten i da je njegova bolest primjećena i bitna - rabini su izjavili da svako ko posjeti bolesnu osobu, odstranjuje jednu šezdesetinu njegove bolesti. (Vavilonski Talmud, Bava Mecia 30b), dok onaj koji zanemaruje bolest jedne osobe, ubrzava njenu smrt. (H)alaha zahtijeva da se loše vijesti sakrivaju od bolesnika, naročito vijest o smrti njima dragih osoba. Očekuje se da onaj koji posjećuje bolesnika, ili onaj koji je samo čuo o njegovoj bolesti, zamoli božansku milost za bolesnu osobu. Najkraća molitva u Bibliji je Mojsijeva molba Bogu da Mirjam izliječi od kuge koju je dobila zbog ogovaranja. Pomenuta molitva zabilježena je u II Knjizi Mojsijevoj 12:13 i glasi: "O Bože, molim te, izliječi je". Zabranjeno je ostaviti osobu na samrti samu i napuštenu. Prema (H)alaha, čak i tijelo mrtvacu do pokopa moraju čuvati ljudi.

bima (hebr.): uzdignuti dio usred sinagoge sa koga se čita Sefer Tora i pred kojim stoji hazan u vrijeme javnog bogoslužjenja. (množina: bimot)

birkat (h)a-mazon (hebr.): doslovno: blagoslov nad jelom - zahvalnica koja se izgovara nakon obroka. Blagosiljanje (zahvaljivanje) nakon jela je pozitivna biblijska zapovijed - kao što je rečeno (V Knjiga Mojsijeva 8:10): "Ješćeš i nasitićeš se, i blagoslovićeš Gospoda Boga svojega za dobru zemlju koju ti dade". Tora, međutim, nije propisala formu blagoslova, nego je to prepustila inspiraciji svakog pojedinca ponaosob. Prema tradiciji, Mojsijev Bet Din je prvi koji je smatrao za potrebno da popuni tu prazninu propisavši prvi blagoslov "(h)a-zan et (h)a-olam" ("Ti koji prehranjuješ svijet"). Kasnije, kada su Jevreji ušli u Zemlju Obećanu, dopunio je Jošuin Bet Din prvi, Mojsijev blagoslov dodavši mu blagoslov "Al še(h)inhaltanu erēc..." ("Zbog toga što si nam dao u naslijeđe zemlju..."), jer je originalna biblijska zapovijed i glasila "I blagoslovićeš Gospoda Boga svojega za dobru zemlju koju ti dade" - Mojsije, pak, koji nije ni ušao u Zemlju Obećanja, nije mogao Bogu zahvaliti na zemlji u blagoslovu koju je propisao. Treći blagoslov "Rahem Adonaj" ("Smiluj se Gospode") propisali su Bate Din careva Davida i Solomona - a četvrti "(h)a-El Avinu" ("Bože Oče naš") članovi Velikog Sabora. Izgovaranje prva tri blagoslova birkat (h)a-mazon je micva "mide-Orajta mide-rabanan" - odnosno biblijska zapovijed čiju su primjenu definisali rabini. Izgovaranje četvrtog blagoslova je čisti rabinski propis. Ko god, dakle, propusti da kaže birkat (h)a-mazon - propustio je mogućnost da izvrši pozitivnu biblijsku zapovijed.

Birkat (h)a-mazon izgovara se samo nakon uživanja hljeba u količini koja prevazilazi zapreminu jedne osrednje masline, ili nakon obroka (ali ne i nakon užine) koji se sastojao od tjestenina (minimalna količina je ista).

Birkat (h)a-mazon se govori na mjestu na kom se objedovalo - i to sjedeći. Ako je neko zaboravio kazati Birkat (h)a-mazon, a napustio je mjesto obroka treba da ga izgovori (sjedeći) na onom mjestu gdje se sjetio propusta, prije čega,

naravno, mora napraviti majim aharonim (pranje ruku nakon uživanja hljeba). Ako bi neko namjerno napustio mjesto obroka bez da kaže Birkat (h)a-mazon, a potom bi se pokajao - te ipak odlučio da kaže blagoslov, trebalo bi da se vrati na mjesto obroka, i tamo kaže Birkat (h)a-mazon. - No, ako bi dotični izgovorio Birkat (h)a-mazon na mjestu gdje se pokajao zbog propusta, ipak je, post factum ispunio svoju obavezu. Birkat (h)a-mazon ne smije se prekidati razgovorom.

cadik (hebr.): pravednik, osoba poštovana u narodu radi visokih moralnih kvaliteta i velike pobožnosti. Među hasidima termin cadik označava rabinskog vođu pokreta. (množina: cadikim)

cedaka (hebr.): milostinja. (množina: cedakot)

cicit (hebr.): resa na talitu (molitvenom ogrtaču). (množina: cicijot)

Cion (hebr.): Ime brda iznad biblijskog Jerusalima koje je postalo simbol nade u povratak u Zemlju Otaca i po kome je Cionizam dobio ime.

Cionizam - politički pokret osnovan u Evropi koncem prošlog vijeka čiji cilj je bio obnova jevrejske državnosti u staroj domovini.

com (hebr.): post. (množina: comot)

Com Gedalja (hebr.): Gedaljin Post, treći dan mjeseca Tišrija - poludnevni post (od izlaska do zalaska sunca uzdržava se od uživanja bilo kakve hrane ili pića) u znak sjećanja na ubistvo Gedalje sina Ahikamovog kojim je uništen i posljednji ostatak jevrejske samouprave u Izraelu, pokorenom od strane Navukodonosora cara vavilonskog, i kojim je definitivno zapečaćen dekret o progonstvu cijelog naroda. (Za detaljan opis razvoja događaja koji je uslijedio Gedaljinom ubistvu vidi: Biblija, II Knjiga o Carevima glave 25 i 26.)

dajan (hebr.): sudija jevrejskog suda (množina: dajanim)

din (hebr.): propis. (množina: dinim)

El male rahamim - "Bože pun milosti", početne riječi liturgijskog teksta koji se u posljednjim stoljećima uvriježio među aškenaskim Jevrejima - a kojim se zaziva božanska milost nad preminulim članovima porodice (vidi takođe: Jizkor). Među sefardskim Jevrejima nastao je, u istu svrhu, liturgijski tekst koji se zove (H)aškava. Poseban oblik molitve "El male rahamim" u kom se zaziva božanska milost nad Jevrejima pobijenim u pogromima i progonima prihvaćen je kao centralni dio komemorativnih bogoslužjenja koji se održavaju na Jom (H)a-Šoa (Dan Holokausta) širom jevrejskog svijeta.

Erev šabat (hebr.): predvečerje subote. Subota počinje sa zalaskom sunca u

petak. Nekoliko minuta prije zalaska sunca domaćica pali subotnju svijeću uz blagoslov: "Baruh Ata Adonaj Elo(h)enu Meleh (h)a-olam ašer kidešanu bemicvotav vecivanu le(h)adlik ner šel šabat." "Blagosloven si ti Gospode Bože naš Kralju svijeta, koji si nas posvetio svojim zapovijedima i zapovjedio nam da zapalim subotnju svijeću." Subotnja večernja služba (arvit šel šabat) koja počinje iza zalaska sunca u petak sastoji se, kao i arvit na radni dan, "Kerijat šema" sa uvodnim i zaključnim blagoslovima, te od tefila - s tim što subotom i praznikom amida obuhvata samo sedam blagoslova - jer se umjesto trinaest središnjih peticionih (ne smatra se primjerenim moliti se na šabat ili praznik za konkretne stvari) pojavljuje blagoslov kojim se zahvaljuje Bogu zbog praznika ili šabata kojim je posvetio jevrejski narod. S vremenom uvriježio se običaj da se redovni i obavezni dio bogoslužjenja predupredi izvjesnim psalmima i pijutim. Tako se na subotnjoj večernjoj službi prije uvodnih blagoslova za šema čitaju: Psalam 29 - (H)avu 1-Adonaj, mistični pijut Leha Dodi ("Hajde dragi") kojim se prisutni pozivaju da izadu u susret nevjesti kraljici Suboti - a potom Psalmi 92 i 93.

galut (hebr.): progonstvo, dijaspora. (množina: galujot)

gemilut hasadim (hebr.): dobrotoljublje, ljubaznost, prijaznost, činjenje milosti bez očekivanja nagrade ili protuusluge. Postupci gemilut hasadim uključuju mnogo više od termina cedaka koji se, uglavnom, odnosi na pitanja skrbi o fizičkim potrebama siromašnih (hrana odijelo i slično) - na primjer: gostoprimstvo), bikur holim (obilazak bolesnih), čuvanje mrtvaca, opremanje mrtvaca koji nema bliže rodbine i slično.

geniza (hebr.): mjesto na groblju gdje se sahranjuju rabljene knjige sa Tora tematikom. Spomenik na genizi obično se obilježava uklesavanjem ili vajanjem otvorene knjige. (množina: genizot)

goses (hebr.): osoba na umoru. Samrtnika ne treba ostavljati samog. Boravak u društvu osobe na smrti smatra se velikom micva. Samrtniku ne treba dopustiti da se prepusti razmišljanju o smrti. Običaj je da u trenutku nastupanja smrti, sin ili neko od članova porodice, pažljivo sklopi oči i zatvori usta pokojnika. Po nastupanju smrti tijelo se spušta na pod i pokriva čaršafom, a u blizini glave pali se svijeća. (množina: gosesim)

(h)a lahma anja (aramejski) - "Ovo je hljeb bijede" - početne riječi prvog odjeljka pashalne (H)agade, odjeljka koji počinje navođenjem jednog od objašnjenja zašto se u toku Pesaha jedu beskvasni hljebovi i koji, prelazeći na poziv svima koji su gladni da dođu i da jedu, svima koji osjećaju potrebu da dođu i da svetkuju Pesah - završava zavjetnom nadom da će prisutni sljedeći Pesah slaviti u Jerusalimu.

haci kadiš - doslovno: "pola kadiša", kratki kadiš koji se govori prije večernje i popodnevnice amida, te prije večernje i jutarnje Kerijat šema. Vidi: kadiš.

Hag (h)a-Asirim (hebr.): "Dan usužnjenika" - praznik sarajevskog Jevrejstva koji se slavi u spomen na oslobođenje sarajevskog haham-bašija Rav Moše Danona i drugih opštinskih uglednika iz zatvora u koji ih je, oktobra mjeseca 1820. godine, bacio nasilni i pohlepni valija Ruždi-paša pod izlikom da su prouzrokovali smrt Moše Havija, sarajevskog Jevrejina koji je prešao na Islam i postao derviš Ahmed - prijeteći da će ih pogubiti ukoliko mu sarajevska jevrejska opština ne isplati 500 000 groša (u prvoj varijanti tražio je samo 50 000 - ali se ubrzo predomislio i udesetorostručio iznos) odštete za život pomenutog derviš Ahmeda. Sarajevska ulema, ajam, trgovci i uglednici stadoše na branik šerijata ne htjevši preći ćutke preko Ruždi-pašina zuluma, samovlašća i zloupotrebe zakona i položaja - nego se pobuniše protive nepravde i oslobodiše usužnjene Jevreje, poslavši, istovremeno, arzuhal Porti u kome su opisali Ruždi-pašine zulume, zahtijevajući da ga se smijeni, i da se na njegovo mjesto postavi pravedan upravitelj provincije. Njihova molba bi uslišena - a sarajevski Jevreji spašeni. Ovaj praznik slavi se četvrtog dana mjeseca Marhešvana - a po prazniku Purim kojim se slavi spasenje Jevreja iz ruku mido-persijskog velikog vezira (H)amana koji je ishodovao od cara Ahašveroša dekret o potpunom uništenju Jevreja - i ovaj praznik sarajevskih Jevreja naziva se imenom Purim - Purim di Saraj ili, u prevodu sa Ladina, sarajevski Purim. I mnogi drugi praznici spašavanja pojedinih jevrejskih zajednica iz ruku lokalnih moćnika nazivaju se Purimom te i te zajednice. Tako, na primjer, uz sarajevski Purim postoje i Purim di Raguza (dubrovački Purim) i Purim di Bilugrado (beogradski Purim). Za sarajevski Purim prije redovnih molitava pjevale su se posebni pijutim kojima se slavio Bog koji spase Rav Danona i ostale sarajevske jevrejske odličnike iz ruku zlog Ruždi-paše. Kratki kadiš koji se čita prije uvodnih blagoslova za Kerijat šema izvodi se na ovaj praznik u posebnoj melodiji. Dok Zeki-eff. Atias nije sastavio čuvenu sarajevsku megilu (Megila di Saraj) u mnogim se porodicama događaj prepričavao po sjećanju. Kasnije se, posebno u krugu oko Zeki-eff, ustalio običaj da se na Hag (h)a-asirim poslije večernje molitve čita megila koja opisuje cijeli događaj. Pomenuta megila bila je napisana na španskom, ali se izvornik izgubio - i do nas je došao samo skraćeni prevod na naš jezik.

haham (hebr.): mudrac, naziv za rabina u sefardskim opštinama. (množina: hahamim)

haham-baši (hebrejsko-turska kovanica) haham (hebr.) - mudrac, bas (tur.) - glava, haham-baši - glava mudraca - odnosno vrhovni rabin jevrejske zajednice u gradskim centrima provincija turskog carstva. Haham-bašija (ili haham-bašu) postavlja lokalna jevrejska opština koja ga, obično, proglašava i predsjednikom jevrejskog suda. Da bi se obezbijedila izvršnost i sprovodivost odluka suda kome je predsjedavao haham-baši jevrejske su opštine nastojale ishodovati od Porte carski berat kojim se haham-baši priznaje za ekskluzivnog sudiju u svim pitanjima i međusobnim sporovima carskih podanika jevrejskog zakona. Na taj način obezbjeđivana je jevrejska autonomija - a u rijetkim slučajevima kada je to

bilo potrebno turske su vlasti obezbjeđivale prisilnu sprovedbu haham-bašijevih odluka.

(h)aftara (hebr.): odlomak iz proroka koji se čita iza subotnje ili prazničke Kerijat (h)a-Tora. Običaj je da osoba koja želi kazati (H)aškava za preminulog srodnika kupuje alijat mašlim ili alijat maftir jer se iza obje čita haci kadiš. (H)amaftir se vraća na nekoliko posljednjih stihova alijat mašlim - a potom prelazi na uvodne blagoslove za (h)aftara, čita (h)aftara - i na kraju recituje zaključne blagoslove. (množina: (h)aftarot)

(H)alaha (hebr.): Jevrejsko pravo, takođe: ime za pojedinačni propis jevrejskog prava. (množina: (h)alahot)

(h)a-maftir (hebr.): osoba koja čita (h)aftara. (množina: (h)a-maftirim)

Hamišoši - vidi: Hamiša Asar bi-švat

Hamiša Asar bi-švat (hebr.): petnaesti dan mjeseca ševata, prvi dan poreske godine za prinošenje desetka od plodova drveća. U progonstvu je sjećanje na nekadašnji slobodan život u vlastitoj zemlji postalo predmetom sakralizacije i mitologizacije. Tako je datum početka fiskalne godine za pitanje desetaka od drveća, u dijaspori postao Novom Godinom Drveća. Običaj je da se na ovaj dan na stolu nađu različite vrste voća. Osim izgovaranja redovnih blagoslova nad voćem u kabalističkim krugovima se običava da se na ovaj dan prije uživanja voća izgovaraju posebni Psalmi za različite vrste voća - i to po tačno propisanom redu. U sefardskom narodnom izgovoru ovaj dan se obično naziva Hamišoši - što nije ništa drugo nego skraćenica izvornog hebrejskog termina. Ovaj dan je poznat još i pod nazivom Tubišvat. U hebrejskom jeziku slova imaju i brojčanu vrijednost. Petnaest se označava slovima tet i vav (zajedno: tu) - te tako Tubišvat zapravo znači: Petnaesti u (mjesecu) ševatu. Kako Tubišvat, u stvari, i nije praznik - ne postoji neki poseban izraz čestitanja tipičan za ovaj dan.

(H)aškava (hebr.): liturgijski tekst koji se u posljednjim stoljećima uvriježio među sefardskim Jevrejima - a kojim se zaziva božanska milost nad preminulim članovima porodice. Običaj je da porodica koja u narednoj sedmici obilježava godišnjicu smrti nekog od preminulih članova nastoji, na šabat pred anju, kupiti alija na Sefer Tora kako bi neposredno po izlasku na Toru imali priliku kazati (H)aškava u minjanu. Kako se iza alijat mašlim, kao i iza alijat maftir čita haci kadiš - mnoge porodice nastoje kupiti upravo jednu od ove dvije alijot - kako bi mogli kazati (H)aškava i kadiš jedno za drugim. (H)aškava se govori i na kraju limuda, a može se reći i na groblju i bez minjana. (množina: (h)aškavot)

Hanuka (hebr.): osmodnevni praznik kojim se slavi pobjeda makabejskih ustanika nad helenskim osvajačem, kvislinškom marionetskom vladom koju je

postavio u Judeji i helenističkim pokretom koji je podržavao okupaciju i helenizaciju Judeje. Seleukidski vladar Antiohus Epifanes IV je carskim dekretom zabranio obdržavanje Tore u Judeji. Pod prijetnjom smrtno kazne bilo je zabranjeno obrezivati djecu, svetkovati subotu ili se uzdržavati od nečiste hrane. Po Antiohovom naređenju Hram je oskrnavljen prinošenjem svinje na žrtveniku, prinošenje žrtava Bogu Izraela obustavljeno - a umjesto toga uvedeno obavezno prisustvovanje prinošenju nečistih životinja na žrtvu helenskim bogovima po svim gradovima Judeje. One koji bi odbili da jedu idolske žrtve - okupacione vlasti bi pobile. Antiohove odredbe prisilile su i najumjerenije među Judejcima da pruže oružani otpor helenskim okupatorima. Na jednom od obaveznih javnih uživanja idolskih žrtava Matatja(h)u ben Johanan ha-Ko(h)en je ubio jednog od onih koji su se povinovali dekretu pozvavši cijeli narod na sveti rat protiv helenista. Od tada pa nadalje, Matatja(h)u - a potom i njegovi sinovi (od kojih je najpoznatiji Juda Makabi) bili su neprikosnovene vođe ustanka koji je doveo do postepenog oslobađanja Judeje iz helenskog jarma. Bitke makabejskih ustanika opisane su u četiri vankanonske knjige koje se i zovu knjige o Makabejcima. Nakon četvrte bitke sa helenskom vojskom Makabejci su uspjeli osloboditi Hram u kome su ponovno uspostavili Božju službu. Kao uspomena na ponovno osvećenje Hrama i uspostavljanje službe ustanovljen je osmodnevni praznik (25. kislev - 2. tevet) Hanuka. U toku svih osam dana Hanuke uveče se pale hanuka-svjećice (vidi: hanukija), a na jutarnjem bogoslužju iznosi se Sefer Tora i čitaju se kraj šestog i sedmo poglavlje iz IV Knjige Mojsijeve (sedmo poglavlje govori o posvećenju žrtvenika u šatoru od sastanka): prvog dana 6:22 - 7:17; drugog dana 7:18 - 7:23; trećeg dana 7:24 - 7:29; četvrtog dana 7:30 - 7:35; petog dana 7:36 - 7:41; šestog dana 7:42 - 7:47; sedmog dana 7:48 - 7:53; osmog dana 7:54 - 7:59.

Izrazi kojima se čestita Hanuka

Hanuka lesimha! Hanuka na radost!

Zeman urim lesimha! Vrijeme svjećica na radost!

Ili na Ladinu: Hanuka alegre! Radosna (Sretna) Hanuka!

hanukat (h)a-bajit (hebr.): svečanost povodom ulaska u novu kuću ili stan. Kako postoji obaveza pričvršćavanja mezuze na dovratke svih jevrejskih domova, u narodu se oko stavljanja mezuze na vrata novog doma razvio jednostavan obred čiji je osnovni cilj sakralizacija prostora u kome se živi zajedničkim izgovaranjem biblijskih psalama. Obred ima i socijalnu funkciju, na hanukat (h)a-bajit dolaze rodbina i prijatelji koji učestvuju u radosti i pružaju moralnu i finansijsku podršku. Biblijska zapovijed o oslobađanju od vojne obaveze onih koji su netom izgradili novi dom ukazuje na značaj koji sam 20:5 piše: "Onda će se vojskovođe obratiti svojim četama sljedećim nječima: "Da li je iko od vas sagradio novu kuću - a nije počeo sjedjeti u njoj? Neka se taj vrati svojoj kući da ne bi poginuo u bici i ostavio svoju kuću drugom da je posveti." Tora spominje još dvije situacije radi kojih se čovjek oslobađa vojne dužnosti: ako mora njegovati svoj novi vinograd ili ako svoju novu ženu još nije doveo

kući. O stavljanju mezuze, koje je pozitivna biblijska zapovijed postoje brojni detaljni propisi. "Obred" hanukat (h)a-bajit, međutim, prije spada u jevrejski folklor nego li u jevrejsko pravo. - Stoga i ne postoje precizni i detaljni propisi o vođenju istog. Tokom pričvršćivanja mezuze izgovara se propisani blagoslov: "Baruh Ata Adonaj, Elo(h)enu Meleh (h)a-olam, ašer kidešanu bemicvotav, vecivanu likboa mezuzah." "Blagosloven si Ti, Gospode Bože naš, Kralju svijeta, koji si nas posvetio svojim zapovijedima, i zapovjedio nam da pričvrstimo mezuzah." Sve ostalo vezano za ovu svečanost, prepušta se svakoj porodici ponaosob.

hanukija (hebr.): svijećnjak koji se koristi za paljenje hanuka svjećica. Po izvornom propisu obaveza paljenja hanuka svijeće ispunjava se i paljenjem po jedne svijeće u toku svake od osam večeri praznika. Po talmudskom diktumu oni koji žele dati poseban značaj ovoj micvah svako večer praznika pale onoliko svjećica koliko ima ukućana. Talmud predviđa i dodatnu mogućnost iznimnog pridavanja značaja ovoj micvah - paljenjem svjećica na sljedeći način: prve večeri praznika prema broju ukućana, druge večeri praznika dva puta toliko, treće večeri tri puta toliko - i tako dalje do osme večeri kada se pali osam puta onoliko svjećica koliko ima ukućana. U Španiji se razvio običaj da se bez obzira na broj ukućana u svakoj kući prve večeri pali jedna svijeća, druge večeri: dvije, treće: tri - i tako do osme kada se pali osam svjećica. Međtu aškenaskim Jevrejima razvio se običaj da svaki ukućanin pali prve večeri jednu svijeću, druge večeri: dvije, treće: tri - a osme osam svjećica. Kako se i po sefardskom i po aškenaskom običaju svake večeri dodaje po jedna svijeća (s tim što se kod Aškenaza to još množi s brojem ukućana) konstruisan je i poseban svijećnjak - hanukija - koji se obično sastoji od devet krakova. U devetom kraku pali se svake večeri dodatna svijeća - tzv. šamaš (poslužitelj). Običaj paljenja šamaša proizilazi iz činjenice da (H)alaha zabranjuje korištenje svjetlosti hanuka svjećica koje se pale da nas podsjećaju na pobjede Makabejaca - a ne za rasvjetu. Ukoliko je upaljen šamaš - čak i ako se neko zaboravi i počne čitati pored hanuka svjećica on svejedno nije prekršio halahičku zabranu - jer mu je za čitanje bilo dovoljno i svjetlo šamaša korištenje čijeg svjetla je dozvoljeno. (množina: hanukijot)

hasid umot (h)a-olam (hebr.): pravednik naroda svijeta. Po učenju Tore cjelokupno čovječanstvo je prije davanja Tore bilo obavezno na obdržavanje Sedam Zapovijedi za Sinove Noaha, prihvatanjem Tore Jevreji su se obavezali na obdržavanje 613 zapovijedi. Ostatak čovječanstva ostao je obavezan sa Sedam Zapovijedi za Sinove Noaha. Bilo koji pojedinac ili grupa mogu se pridružiti jevrejskom Ugovoru s Bogom preuzevši pojedinačno, pred rabinskim sudom, obavezu o obdržavanju svih propisa Tore, otad pa nadalje oni su punopravni članovi Saveza na koje se odnose svi propisi Tore, kao i sve privilegije koje proizilaze iz obdržavanja zapovijedi. U prvom i drugom vijeku nove ere širom grčko-rimskog svijeta bilo je preko milion ljudi različitog etničkog porijekla koji su stupili u Savez s Bogom prihvativši obavezu obdržavanja svih propisa Tore i postavši punopravnim pripadnicima naroda

Tore. Poznati su i primjeri čitavih plemena i naroda koji su se pridružili jevrejskom narodu - npr. Hazari ili izvjesna arapska plemena Saudije i Jemena pred-islamskog perioda. Za razliku od srednjevijekovne hrišćanske crkve koja je smatrala da izvan crkve nema spasenja - Tora ne uči da čovjek koji želi imati udjela u budućem svijetu nužno mora postati Jevrejinom. Po učenju Tore bilo koja osoba koja obdržava Sedam Zapovijedi za Sinove Noaha iz ispravnog motiva (zato što je Bog po prvim prorocima zapovjedio njihovo obdržavanje - što je kasnije i neopozivo potvrdio Mojsijevim proroštvom) naziva se hasid umot (h)a-olam, pravednik naroda svijeta, i ima udjela u budućem svijetu. Osoba koja Sedam Zapovijedi za Sinove Noaha obdržava zato što joj se čine logičnim, uputnim ili moralnim ne smatra se pravednikom naroda svijeta - nego mudracem naroda svijeta (hebr. haham umot (h)a-olam) i na osnovu faktičkog obdržavanja Božijih zapovijedi ima pravo opstanka pred Bogom na ovom svijetu - ali zbog nepriznavnja božanskog porijekla zapovijedi (Mojsijevo proroštvo) nema udjela u svijetu koji dolazi. Posljednjih godina se termin hasid umot (h)a-olam koristi za označavanje onih koji su žrtvovali svoj život da bi spasili Jevreje od nacističkih progona. (množina: haside umot (h)a-olam)

hatan (hebr.): mladoženja. (množina: hatanim)

(h)avdala (hebr.): doslovno: razdvajanje - liturgijska formula kojom se označava kraj šabata i početak radne sedmice. (H)avdala se sastoji od četiri blagoslova: blagoslova nad vinom, besamim, svijećom i razlikovnošću svijeta. (množina: (h)avdalot)

hazan (hebr.): predmolitelj, predvodnik sinagogalnog bogoslužjenja - kantor. (množina: hazanim)

heder - doslovno: soba, ime za jevrejsku osnovnu školu odomaćeno među aškenaskim Jevrejima. Vidi takođe melder. (množina: hadarim)

(h)ehal (hebr.): doslovno: Palata, izvorno: zgrada Hrama koja se dijelila na Svetinju i Svetinju nad Svetinjama, u prenesenom značenju: među Sefardima odomaćeni naziv za ormar ili udubljenje u zidu u koje se smještaju svici Tore. Među Aškenazima. je uobičajeniji termin Aron (h)a-kodeš. Talmud propisuje da članovi zajednice treba da ustanu u času kada se otvara (h)ehal i kada se iznosi Sefer Tora, ostajući na nogama sve dok Sefer Tora ne bude postavljen na teva. Ovaj propis potkrepljuje se stihom iz III Knjige Mojsijeve 19:32: "Pred sijedom glavom ustani i pošuj lice starčevo". Po Talmudu termin "star" označava "stare u mudrosti", tj. ljude koji su mudri i učeni. Rabini zaključuju da ako je obaveza ustati u prisustvu učenog čovjeka u znak poštovanja prema njegovoj mudrosti i znanju - koliko više to važi za Toru koja je izvor svekolike mudrosti. (množina: (h)ehalot)

(h)eseba (hebr.): doslovno: opruženost, zavaljenost, u (H)alaha termin se

odnosi na obavezu muškaraca da na seder večeri četiri čaše vina, maca i "(H)ilelov sendvič" pojedu "be-(h)eseba" - dakle ugodno zavaljeni na lijevu stranu. Muškarac koji bi jeo macot i pio vino sjedeći - a ne zavaljen, nije izvršio svoju obavezu. Stoga bi se na sederu muškarci trebali namjestiti tako da im je iza leđa zid. Tokom cijelog sedera mogu sjediti na uobičajen način - ali u času kada se pije vino ili jede maca ili "(H)ilelov sendvič", trebali bi naslon stolice podmetnuti pod lijevi lakat, dlanom lijeve ruke poduprijeti glavu (koja je zavaljena ulijevo), a leđima se nasloniti na zid. Žene mogu jesti sjedeći normalno - ali, ako žele, mogu i one jesti zavaljene.

Hevra Kadiša (aramejski): doslovno: "sveto društvo" - pogrebno društvo, udruženje koje se bavi svim poslovima oko pranja i sahrane mrtvaca. Članovi ovog udruženja obilaze i bolesnike, pružaju im utjehu, siromašnima obezbjeđuju ljekara i lijekove, pripremaju ožalošćenoj porodici prvi ručak poslije sahrane i slično. Kako su ova djela micva - to su se rabini i ostali ugledni opštinari uvijek otimali ko će ih prvi ispuniti. U malim opštinama članovi Hevra Kadiše rade bez ikakve naknade, dobrovoljno - dok je u velikim gradovima zbog stalnog velikog broja smrtnih slučajeva nemoguće organizovati rad Hevra Kadiše na dobrovoljnoj osnovi - nego se upošljavaju plaćeni službenici.

hupa - izvorno: kuća ili soba u kojoj stanuju mladenci; u savremenom jevrejskom folkloru: svadbeni baldahin ispod kojega se upriličuje obred vjenčanja. (množina: hupot)

izijara - od arapskog zijara (tur. ziyaret) - hodočašće na grobove pravednika.

jad (hebr.): ruka, odnosi se takode i na pokazivač kojega koristi hazan prilikom čitanja Sefer Tore da ne bi rukom dodirivao osjetljivi rukom pisan tekst. Pokazivač se obično završava ukrasom u obliku ruke sa ispruženim kažiprstom - a pravi se od srebra, slonovače, mesinga ili drveta. (množina: jadot)

jarcajt ili jorcajt (Jidiš): doslovno: godina vremena, godišnjica smrti preminulog člana porodice koja se obilježava posjetom grobu - te zajedničkim učenjem u minjanu (u kući ili u sinagogi) iza koga se govori kadiš derabanan. U sefardskom folkloru godišnjica smrti preminulog člana porodice se naziva anju (godina) - a zajedničko učenje naziva se meldadu ili limud. Običaj je da se na godišnjicu smrti odlazi na grob preminulog, a da u kući tokom cijelog dana gori kandilo ili svijeća.

ješiva (hebr.): u Talmudu: naziv za zasjedanje Sanhedrina (Vrhovnog Suda) u egzilu; danas: učilište, akademija na kojoj se izučavaju Biblija i biblijski komentari, rabinika, (H)alaha, filosofija i sl. (množina: ješivot)

Jidiš - jezik Jevreja Istočne i Srednje Evrope. Danas među lingvistima prevladava uvjerenje da se radi o slovenskom jeziku čiji je leksikon uglavnom

njemački, uz mnoge slavizme, hebraizme i arameizme. Ranije se tvrdilo da se radi o visokom njemačkom koji se kasnije, u narodnom govoru, vulgarizovao i žargonizovao, i kome su pridodate mnoge strane, ne-germanske riječi i konstrukcije. Činjenica da je sintaksa ovog jezika eminentno slovenska (iako još uvijek zbunjuje činjenica da je leksički fond jezika uglavnom njemačkog porijekla) navodi savremene istraživače da odbace staru i usvoje novu teoriju. Danas se u Americi Jidiš proučava na katedri za slavistiku a ne na katedri za njemački jezik i književnost.

Jizkor - "Sjeti se (Bože)", početne riječi liturgijskog teksta koji se u posljednjim stoljećima uvriježio među aškenaskim Jevrejima - a kojim se zaziva božanska milost nad preminulim članovima porodice (vidi takođe: "El male rahamim"). Među sefardskim Jevrejima nastao je u istu svrhu liturgijski tekst koji se zove (H)aškava.

Jom (h)a-Kipurim (hebr.): doslovno: Dan od pomirenja, deseti dan mjeseca tišrija, najstrožiji post, dan priznanja svih propusta, grijehova i bezakonja. Jom (h)a-Kipurim je dan pokajanja za svijetu: za pojedinca i za zajednicu - i predstavlja završetak procesa oprostila i pomirbe Izraelu. - Stoga, svi su dužni pokajati se i priznati vlastite grijehove na Jom (h)a-Kipurim. Micva jom (h)a-kipurmskog priznanja grijehova (heb: viduj) počinje već u poslijepodne dana koji prethode Jom (h)a-Kipurimu - i to prije jela - da se čovjek ne bi zagrcnuo i udavio u toku posljednjeg objeda pred post (te umro nepokajan). Unatoč činjenici da je neko priznao svoje grijehove uoči Jom (h)a-Kipurima prije obroka - svejedno dužan je ponoviti svoje priznanje na Jom (h)a-Kipurim - i to na večernjoj, jutarnjoj, dodatnoj, popodnevnoj i zaključnoj molitvi. Pojedinci padaju na lice i na večernjoj molitvi tokom svih dana u godini - na Jom (h)a-Kipurim svi padaju na lice u svim molitvama - jer se radi o danu pokajnica, molbi i posta. Prilikom viduja neophodno je tačno i iscrpno definisati grijeh. Svako ko u ovoj stvari pretjeruje dostojan je pohvale. Pokajanje se sastoji u tome da grešnik ostavi svoj grijeh, da ga ukloni iz svojih misli - i da odluči u svom srcu da ga više neće počinuti. Nije dovoljno pokajati se u srcu - nego je potrebno verbalno iskazati opredjeljenje o ne vraćanju na dotični grijeh - npr: "Posramih se i postidjeh se djela svojih - i nikad se više neću vratiti na njih". Na Jom (h)a-Kipurim zabranjeno je čak i obredno pranje ruku prije "Kerijat šema" (recitovanja biblijskog odjeljka "čuj Izraele" sa uvodnim i zaključnim blagoslovima) ili molitve - kao što se inače čini tokom godine - nego se ruke očiste nasuho i potom se moli. Ko bi bio onečišćen izmetom ili blatom može očistiti mjesto prljavštine bez straha.

Čestitanje Jom(h)a - Kipurim-a

Kod Sefarda:

Izraz kojim se čestita muškarcu:

Tizke lešanim rabot! Neka bi bio pomilovan na mnogo godina!

Odgovor:

Tizke ve-tihje letaarih jamim! Neka bi bio pomilovan i neka bi doživio duljinu dana!

Izraz kojim se čestita ženi:

Tizki lešanim rabot! Neka bi bila pomilovana na mnogo godina!

Izraz kojim se čestita skupu:

Tizku lešanim rabot! Neka biste bili pomilovani na mnogo godina!

Kod Aškenaza:

Gmar hatima tova! Dobar svršetak pečaćenja!

Na šta se odgovara sa:

Gmar hatima tova! Dobar svršetak pečaćenja!

Jom (h)-Šoa - vidi: Jom (h)-Šoa ve(h)a-Gevura

Jom (h)-Šoa ve(h)a-Gevura (hebr.): Dan (sjećanja na žrtve) Holokausta i (dan) herojstva. Odlukom da se za Dan sjećanja na žrtve Holokausta proglasi upravo 27. dan mjeseca nisana na koji je, 1943. godine, otpočeo ustanak u varšavskom getu kao da se htjelo dati smisla smrti šest miliona Jevreja. Odabirom upravo ovog dana kao da se htjelo reći da je iz Holokausta, ako ništa, izvučena pouka da narod ne smije biti pasivni posmatrač vlatite istorije. Ustankom u Varšavskom getu Jevreji su se trgli iz viševjekovne pasivnosti i ponovo stupili na istorijsku scenu.

Jom Kipur - vidi: Jom (h)a-Kipurim

Jom-Tov (hebr.): zapovjedni praznik, skupno ime za šest Tora praznika (Prvi dan Pesaha, Sedmi dan Pesaha, Prvi dan Sukota, Osmi dan Sukota, Šavuot i Dan Trubni - odn. Roš (h)a-šana) na koje je zabranjeno obavljanje bilo kakvog posla.

Jontef (Jidiš): jidišizirani hebraizam Jom-Tov - praznik.

kadiš (aramejski): Kratka liturgijska formula na aramejskom jeziku za koju se vjeruje da je nastala u ranom gaonskom periodu. Čini se da je izvorna funkcija kadiša bila obezbijediti, putem liturgijske norme, da autoritet čelnika vavilonskih ješiva (hebr. geonim) bude priznat i prihvaćen od strane svih jevrejskih zajednica. Naime, otkako je u Vavilonu prestao postojati Veliki Sud, svjetsko Jevrejstvo prihvatilo je liturgijske norme prenošene ili uspostavljene od strane vavilonskih geonim kao mjerodavne, iako u mnogim centnma već više nisu smatrali da gaonski sud ima viši status (što su geonim po svaku cijenu nastojali obezbijediti) od bilo kog drugog rabinskog suda. Uvođenjem obaveze izgovaranja liturgijske formule u kojoj se veliča Božije ime ("Jitgadal vejitkadaš šeme raba bealma divera hirute, vejam-lih malhute, vejacmah purkane..." -"Neka se veliča i neka se sveti Ime veliko u svijetu koji je stvorio po svojoj volji, i neka se zacari Carstvo Njegovo, i neka procvjeta spasenje Njegovo...") i zaziva skori dolazak Mesije uz naizgled nevino spominjanje gaona koji je u tom trenutku stajao na čelu vodeće vavilonske ješive ("behajehon uvjomehon -uvhaje derav ...

gaon" - "za života vaših i u dane vaše - te za života Rava gaona") htjelo se postići da sav Izrael spominje geonim u svakom bogoslužnju - što je trebao biti prvi korak u prihvatanju njihovog autoriteta. Ovaj izvorni kratki kadiš izgovarao se prije i poslije večernje i popodnevnice amida, prije večernje i jutarnje Kerijat šema i poslije jutarnje amida. U srednjem vijeku uvriježio se običaj da se kadišu koji dolazi iza amida (večernje, jutarnje ili popodnevnice) doda odjeljak u kome se moli da upravo prinesena molitva bude prihvaćena. Ovaj kadiš naziva se kadiš titkabal, dok se prije večernje i popodnevnice amida, te prije večernje i jutarnje Kerijat šema još uvijek izgovara samo kratki kadiš koji se još naziva i haci kadiš.

kadiš derabanan (aramejski): "rabinski kadiš" - kadiš koji se izgovara nakon zajedničkog učenja. Opšte-rasprostranjeni običaj je da se iza svakog javnog bogoslužnja iza kadiš titkabal pročita neki psalam ili pojedini odjeljci Mišne - iza čega se govori kadiš derabanan. Kadiš derabanan se govori i na kraju limuda.

kadiš jetom (aramejski): "kadiš žalobnika" - kadiš koji neposredno nakon sahrane izgovara jedan od sinova ili unuka - a ako takvih nema onda bilo ko drugi. Kadiš je izvorno predstavljao kratku liturgijsku formulu na aramejskom jeziku koja tek u 13. vijeku, u vrijeme krstaških pogroma, postaje i molitva ožalošćenih. Suština kadiša je izjava vjernosti Bogu i prihvatanje njegovog suda, u skladu sa načelom da je čovjek dužan da oda hvalu i za nesreću koja ga zadesi, kao što odaje zahvalnost i za dobro. Sin pokojnika recituje glasno: "Jitgadal vejitkadaš šeme raba" ("Neka se uveliča i posveti Njegovo ime"). Kadiš se recituje stojeći, tri puta dnevno u toku jedanaest mjeseci u godini žalosti, kao i na godišnjicu smrti, i to samo ako ima minjana.

kadiš titkabal (aramejski): "Kadiš neka bi bila prihvaćena naša molitva" - kadiš koji se izgovara poshje svake tefila.

kala (hebr.): mlada, nevjesta. (množina: kalot)

kalendar - vidi: luh (h)a-šana

kantor - predmolitelj, predvodnik sinagogalnog bogoslužnja, hazan.

karpas (hebr.): celer, neophodan sastojak na seder večeri. Kao i maror, karpas podsjeća na gorak život naših otaca u egipatskom ropstvu. Karpas se jede na samom početku večere, ne bi li se djeca podstakla da postavljaju pitanja. Prije uživanja karpasa peru se ruke i izgovara se blagoslov "al netilat jadajim". Prije uživanja celera izgovara se sljedeći blagoslov: "Baruh Ata, Adonaj, Elo(h)enu, Meleh (h)a-olam, bore peri (h)a-adama." "Blagosloven Ti Gospode Bože naš Kralju svijeta koji tvoriš plodove zemlje."

kašer (hebr.): obredno podoban.

kašerut ili kašrut (hebr.): doslovno: obredna podobnost, odnosi se, takođe, na propise o ishrani. Na primjer na propise o čistim i nečistim životinjama, o razdvajanju mesnog i mliječnog, o pripremanju i skladištenju vina, o uklanjanju krvi i zabranjenih masnoća iz mesa i slično.

keara (hebr.): doslovno: činija, u Dijaspori se termin obično odnosi na činiju koja se stavlja na pashalni sto i na koju se stavljaju beskvasni hljebovi, gorke trave, krilce (ili plečka), jaje, celer i al-haroset. (množina: kearot)

kerija (hebr.): obredno cijepanje odjeće u znak žalosti. Kerija se obavlja stojeći zato što žalost i nesreću treba primiti uspravno. Na uspravno držanje u trenucima lične tragedije upućuje i Biblija - kada je čuo za smrt članova svoje porodice Jov je ustao i pocijepao svoju odjeću. Kerija se obično vrši u kapeli ili na groblju, kod kovčega, prije sahrane. U slučaju smrti oca ili majke odjeća se cijepa sa lijeve strane prema srcu - a u slučaju smrti drugih srodnika sa desne strane. U znak žalosti za ocem ili majkom odjeća se cijepa rukom - dok se u slučaju drugih srodnika odjeća cijepa nožićem, odozgo prema dole, u dužini od jednog pedlja. Cijepanje odjeće rukom se obavlja teže - pa su rabini smatrali da takvo cijepanje odražava muku bol i tugu koje ožalošćeni osjeća, pomažući mu da ih ispolji i iskaže. I djeca ispod trinaest godina obavljaju kerija. Ako vijest o smrti brata ili sestre stigne poslije trideset dana, kerija se ne vrši, osim u slučaju oca i majke za koje se kerija vrši uvijek, bez obzira kada stigne vijest o smrti. (množina: kerijot)

Kerijat (h)a-Megila (hebr.): čitanje Megilat Ester (Svitka o Ester). Kolika je važnost data čitanju Megila vidi se iz toga što Talmud nalaže prekidanje službe u jerusalimskom Hramu kako bi svi mogli da čuju čitanje Megila. (H)alaha nalaže da čovjek treba prekinuti učenje Tore ili vršenje bilo koje druge biblijske zapovijesti kako bi odslušao čitanje Megila. Jedini Izuzetak je zapovijest o sahranjivanju. Ukoliko nema nikoga ko bi obavio pogreb, svaki Jevrejin dužan je prvo sahraniti preminulog - pa tek potom čiti čitanje Megila.

Kerijat (h)a-Tora (hebr.): javno čitanje Tore prilikom skupnog bogoslužjenja koje se ponedjeljkom, četvrtkom, subotom, praznikom, polupraznikom, na Roš Hodeš i na postove, vrši iza šahrita - a subotom, praznikom, na Jom (h)a-Kipunm i postove i prije minha. Na jutarnjoj Kerijat (h)a-Tora na šabat ima sedam alijot, na Jom (h)a-Kipurim šest, na praznik pet, na Roš Hodeš i polupraznik četiri - a ponedjeljkom i četvrtkom, na postove kao 1 na Hanuka i Purim - tri. Na popodnevnoj Kerijat (h)a-Tora uvijek čitaju samo trojica. Za javno čitanje Tore neophodan je minjan.

Kerijat šema (hebr.): kazivanje (recitovanje) odjeljka "šemajisrael"("ču Izraele"). U V Knjizi Mojsijevoj, 6:4-9, u odjeljku nazvanom po riječima kojima i počinje "šema Jisrael" - "čuj Izraele" stoji napisano: "Neka ove riječi koje ti ja

danas zapovijedam budu u srcu tvom... govori ih kad liježeš i kad ustaješ". U istoj knjizi, 11:13-21, u odjeljku koji počinje riječima "Ve(h)aja im šamoa tišmeu" - "I biće ako budete slušali" naloženo je: "I složite ove riječi moje u srce svoje... i učite sinove svoje da njima govore kad sjediš u kući svojoj i kad ideš putem, kad liježeš i kad ustaješ". Navedeni stihovi predstavljaju božansku zapovijed o svakodnevnom dvokratnom izgovaranju odjeljaka u kojima su sadržane. - Prema tome, pozitivna je biblijska zapovijed izgovarati pomenute stavke dva puta dnevno - a Iskaz "kad liježeš i kad ustaješ" treba se shvatiti kao aluziju na vrijeme u kome se micva treba izvršiti. U V Knjizi Mojsijevoj 16:3 stoji: "...Ne bi li se spomenuo svog izlaska iz zemlje misirske u sve dane života svojega". Mudraci Talmuda su i ovaj stih shvatili su kao praktično uputstvo koje obavezuje na spominjanje (svako mjesto gdje se u Tori glagol spominjati pojavljuje u imperativu rabini su tumačili kao uputu da se određena stvar obilježi riječima) Izlaska iz Misira ujutru i uveče. Kako, dakle, postoji pozitivna biblijska zapovijest da se svakodnevno spominje Izlazak iz Misira - logično rješenje bilo je da se, ionako već zapovijedenom izgovaranju stavaka "šema Jisrael" i "Ve(h)aja im šamoa", doda i stavak koji govorio o Izlasku iz Misira. Radi potrebe jednoobraznosti vjerske prakse, San(h)edrin nije smatrao za uputno da odabir stiha kojim bi se izašlo iz obaveze spominjanja Izlaska prepusti svakom pojedincu ponaosob - nego je odredio da se biblijska zapovijed ima izvršiti upravo čitanjem odjeljka koji sadrži uputu o obavezi stavljanja resa na uglove odjeće (IV Knjiga Mojsijeva 15:37-41), koji, osim zapovijedenog spominjanja Izlaska, opominje i na obdržavanje svih Božijih zapovijedi. Sve u svemu, pozitivna je biblijska zapovijed da svaki pojedinac u Izraelu, ujutru i uveče, izrecituje pomenuta tri odjeljka. Rabini su, radi postizanja koncentracije, kao i davanja posebnog statusa pomenutim biblijskim tekstovima propisali uvodne i zaključne blagoslove koji se imaju kazati prije izgovaranja večernjeg i jutarnjeg šema. - I to prije šema, i ujutru i uveče, po dva blagoslova - a iza šema - ujutru jedan, a uveče dva blagoslova. Budući da se radi o pozitivnoj biblijskoj zapovijedi kojoj je samim biblijskim iskazom određeno vrijeme (micvat ase še(h)a-zeman gera-ma) - to su žene oslobođene obaveze govorenja šema. U slučaju da žena odluči da, unatoč činjenici da nije dužna izgovarati "Kerijat šema", ipak, istu izgovori - dozvoljeno joj je da kaže biblijske odjeljke - ali ne i rabinske blagoslove prije i poslije njih. Mnogi misle da odjeljak "šema Jisrael" treba biti shvaćen kao molitva. Mudraci Izraela, međutim, termin molitva (ne baš najsretniji i najspretniji prevod daleko slojevitijeg i značenjima bremenitijeg hebrejskog termina tefila, čiji je korijen PLL - učiniti krivično djelo -po čemu se riječ molitva, tefila, bivši izvedena iz konjugacije (h)itpael koja odgovara našem refleksivu - zapravo treba shvatiti kao "pravdanje") koriste isključivo kad govore o svenarodnoj dnevnoj molitvi koja je uvedena umjesto žrtve. Lične molbe ne nazivaju se tefila - nego, radije, bakaša (molba), tehina (umoljavanje) i slično. "šema Jisrael", međutim, naziva se zasebnim imenom "Kerijat šema" ("Govorenje šema"). Razlog je jednostavan, šema nije molitva ili molba upućena Bogu (sudeći po njenim prvim riječima - Jevrejini se njome ionako obraća sebi - šema Jisrael - čuj Izraelu) - nego, radije, kao obnavljanje Saveza s Bogom u

kome pojedinac, ujutru i uveče, navodi obaveze svake od strana.

kevod (h)a-met (hebr.): čast pokojnika, naziv za skup propisa koji određuju kako se ima postupati sa tijelom pokojnika. Običaj je da se tijelo pokojnika ne ostavlja samo. Ono se čuva kako danju tako noću, praznikom i subotom kao i radnim danom. Budući da se ovaj čin smatra vjerskom dužnošću, oni koji se bave ovom micva oslobođeni su svih drugih vjerskih dužnosti.

kevura (hebr.): sahrana. Po učenju Tore čak i zločinac osuđen na smrt ima pravo na sahranu. Po (H)alaha sahrana se obavlja u najkraćem mogućem roku - po mogućnosti u roku od 24 časa. Smatra se da je odlaganje izraz nemara prema pokojniku i predstavlja kako skrnavljenje pokojnikove časti - tako i vrijeđanje Boga - jer čovjek je stvoren po Božjem obličju. Ako, međutim, upravo iskazivanje počasti pokojniku zahtijeva odlaganje, recimo u cilju da se okupe potomci koji žive u različitim gradovima i slično - onda se odlaganje smatra opravdanim i dozvoljenim. (množina: kevurot)

kiduš (hebr.): doslovno: posvećenje - kratka liturgijska formula koja se sastoji od blagoslova nad vinom i blagoslova nad ulazećim šabatom ili praznikom (vidi: Jom-Tov) kojom počinje subotnja praznička večera. Pozitivna je biblijska zapovijed posvetiti šabat riječima - jer je rečeno: "Spomeni se dana subotnjeg da ga posvetiš". Šabat treba spomenuti pri njegovom ulasku i pri njegovom izlasku. Pri ulasku kidušem - a pri izlasku (h)avdalom. Pravilo je da se subotnji kiduš kaže u noći sa petka na subotu - ali ako ga neko nije rekao tada, greškom ili namjerno, onda ga treba kazati bilo kad u toku šabata. Nakon ulaska šabata (dakle nakon zalaska sunca u petak) zabranjeno je jesti ili piti vino dok se ne kaže kiduš. Isto tako, po izlasku šabata (dakle po izlasku triju zvijezda u Subotu uveče) zabranjeno je početi jesti, piti, obavljati posao - ili okusiti bilo šta dok se ne kaže (h)avdala. Vodu je, međutim, dozvoljeno piti. Ako je neko zaboravio - ili namjerno prekršio zabranu - te je jeo ili pio prije kiduša ili prije (h)avdala - tada neka kaže kiduš nakon što jede. Rabinska je zapovijed da se kiduš i (h)avdala govore nad vinom. Prvo se blagosilja vino - pa se potom izgovara kiduš - a ruke se ne peru prije - nego poslije kiduša, a prije uživanja hljeba. Za kiduš se uzima čaša koja može prihvatiti 1.4 dl ili više. Čaša se onda obnše s unutrašnje - a sapere s vanjske strane. Potom se ista napuni vinom - i držeći je u desnoj ruci, odignutom od zemlje jedno 8 cm ili više, bez da je pridržava lijevom rukom, (domaćin) izgovara blagoslov za vino i potom kiduš. Potom onaj koji je izgovorio kiduš za sviju lspiya veći gutljaj - te daje i prisutnima vina. Nakon ovoga peru se ruke, izgovara se blagoslov nad hljebom i jede. Kiduš se ne izgovara osim na mjestu obroka. - Dakle, ne može se reći kiduš u jednoj kući - a objedovati u drugoj. - No, ako je neko kazao kiduš u jednom uglu kuće - on može objedovati u drugom uglu iste kuće. Zašto se onda izgovara kiduš u sinagogi? Radi gostiju koji tamo jedu i piju. Onaj koji više voli hljeb nego vino, ili onaj ko nema vina - pere ruke potom izgovara blagoslov nad hljebom, kiduš - i poslije toga razlama hljeb i jede. Za razliku od kiduša, (h)avdala se ne može

napraviti nad hljebom - nego samo nad vinom.

košer - vidi: kašer

Ladino (Ladino): dijalekt pred-klasičnog španskog jezika koji je do II svjetskog rata bio maternji jezik većine Sefarda nekadašnjeg Otomanskog Carstva. Danas, gotovo da i nema porodice u kojoj bi Ladino bio prvi jezik koji bi djeca učila i na kome bi odrastala.

limud (hebr.): doslovno: učenje, u sefardskoj tradiciji ovim terminom označava se zajedničko učenje koje se organizuje u kući ili sinagogi na dan smrti preminulog člana porodice. Na limudu se obično uče mišnajot. Po učenju, u slučaju da je istom prisustvovao minjan, govori se kadiš derabanan - a potom i (H)aškava. (množina: limudim)

levaja (hebr.): sprovod. Kod pratnje nema razlike između bogatih i siromašnih, uvažavanih i nepoznatih. Ako u jednom danu ima više sprovoda sahranjuju se po redu nastupa smrti. Ko je ranije umro biva ranije i sahranjen. Ispraćaj pokojnika smatra se velikom micva - u cilju čijeg izvršavanja je dozvoljeno čak i prekinuti učenje Tore. Običaj je da članovi rodbine ubace u raku po nekoliko lopata zemlje zato što je upravo rodbina odgovorna za sahranu - pa na ovaj način i simbolično ispunjava svoju obavezu. Polaganje cvijeća na grob se uglavnom smatra paganskim običajem. Ekshumacija je (H)alahom zabranjena osim kada se posmrtni ostaci prenose u Zemlju Svetinje ili na jevrejsko groblje. (množina: levajot)

luah (h)a-šana (hebr.): kalendar. Obična godina hebrejskog kalendara ima dvanaest mjeseci od po dvadeset i devet ili trideset dana, a u prestupnim godinama (u cilju poravnavanja razlike između stvarne sunčane godine i obične godine hebrejskog kalendara od 354 dana) dodaje se trinaesti mjesec. U vrijeme postojanja San(h)edrina proglašavanje prestupne godine ovisi o stvarnom kretanju sunca i mjeseca, klimatskim prilikama i prirodnim pojavama. Od raspuštanja posljednjeg do obnove sljedećeg San(h)edrina hebrejski kalendar ne ovisi o stvarnom nego o pretpostavljenom i unaprijed izračunatom kretanju nebeskih tijela. Po ovom kalendaru zasnovanom na teoriji i računu od devetnaest godina sedam su prestupne - i to: treća, peta, osma, jedanaesta, četrnaesta, sedamnaesta i devetnaesta. Ovo su imena mjeseci hebrejske godine:

Nisan = Mart - April,

Ijar = April - Maj,

Sivan = Maj - Juni,

Tamuz = Juni - Juli,

Av = Juli - Avgust,

Elul = Avgust - Septembar,

Tišri = Septembar - Oktobar,

Hešvan = Oktobar - Novembar,

Kislev = Novembar - Decembar,
Tevet = Decembar - Januar,
Ševat = Januar - Februar,
Adar = Februar - Mart
veAdar ili Adar šeni = Mart - April.

maariv (hebr.): skupno večernje bogoslužjenje ili večernja molitva pojedinca. U sefardskoj tradiciji odomaćeniji je termin arvit.

maca (hebr.): beskvasni hljeb koji se jede na Praznik Beskvasnih Hljebova koji se (u narodnom govoru) naziva Pesahom - iako je Pesah zapravo naziv samo za četrnaesti dan mjeseca nisana i žrtvu koja se tada prinosi. Beskvasni hljebovi (čije je blagovanje na prvi dan Praznika Beskvasnih Hljebova obavezno) imaju (kao i sam Praznik) ambivalentan karakter. U II Knjizi Mojsijevoj 12:39 piše: "I od tijesta koje iznesoše iz Misira ispekoše pogače prijesne, jer ne bješe uskislo kad ih potjeraše Misirci, te ne mogahu oklijevati niti spremi brašnjenice" - iz čega proizilazi da se, po Tori, beskvasni hljebovi jedu kao uspomena na brzinu kojom se ispunilo obećanje o Izlasku - dakle kao simbol oslobodenja. - Istovremeno, u (H)agadi se beskvasni hljebovi nazivaju imenom "lahma anja" - hljeb bijede - jer podsjećaju na jedinu hranu koju su (uz korijenje koje su sami iskopavali tokom mučnog rada) uživali jevrejski robovi u Egiptu - i simbolizuju ropstvo. Praznik Beskvasnih Hljebova sam po sebi simbolizuje kako oslobađanje od ovosvjetskog jarma - tako i prihvatanje jarma Božijeg Kraljevstva; kako oslobađanje od robovanja čovjeku, društvu, istoriji i silama koje njome upravljaju - tako i svjesno opredjeljenje za robovanje Bogu - što Tora smatra jedinim načinom za postizanje istinske slobode. Jednako tako i beskvasni hljebovi simbolizuju obje ove stvari odjednom. (množina: macot)

maces (Jidiš): jidišizirani hebraizam macot - beskvasni hljebovi koji se jedu na Hag (h)a-Macot - odn. Praznik Beskvasnih Hljebova. Vidi: Pesah.

maceva (hebr.): nadgrobni spomenik. Maceva se postavlja najranije po isteku šiva - a češće tridesetog dana ili na prvu godišnjicu smrti. Običaj postavljanja nadgrobnog spomenika je veoma star. Mnogo takvih spomenika je sačuvano do danas, npr. grob kralja Davida u Jerusalmu, grobovi praotaca u Hevronu, itd. Od biblijskih vremena, sve do perioda kada je podizanje spomenika postalo opšta praksa, vladao je običaj da se na grob nabaci gomila kamenja ili da se pokraj groba postavi vidljiv znak ili stubovi. Ovo se radilo iz dva razloga; da se tijelo zaštiti od divljih životinja i da se skrene pažnja prolaznicima, naročito Ko(h)anim, da se tu nalaze grobovi. Aškenazi po pravilu postavljaju nadgrobne spomenike uspravno, a Sefardi horizontalno. Mjesto na groblju gdje se sahranjuju rabljene knjige sa Tora tematikom zove se geniza. Spomenik na geniza obično se obilježava uklesavanjem ili vajanjem otvorene knjige. Na spomenicima Levijevih često se pojavljuje uklesan vrč koji simbolizuje njihovu funkciju u Hramu - a na spomenicima Ko(h)amm najčešće su uklesane ruke koje

simbolizuju njihovo isključivo pravo blagosiljanja. Nema ujednačenosti u pogledu natpisa na spomenicima. U biblijsko doba natpisa nije ni bilo. -Kasnije su se pojavili kratki natpisi kao: "Zihrono livraha" (Neka bi sjećanje na njega bilo na blagoslov), i sl.. Na spomenicima Aškenaza obično stoje hebrejska slova "pe" "tet" koja su anagram riječi "po tamun" (ovdje je sklon-jen) ili "po temuna"(ovdje je sklonjena) - ili slova "pe" "nun" koja su anagram riječi "po nikbar" (ovdje je sahranjen) ili "po nikbera" (ovdje je sahranjena). Sefardi i za muškarce i za žene stavljaju slova "mem" "kof" koja su anagram riječi "macevet kevura" (grobni kamen). Na spomeniku se ispisuju kratki nadgrobni natpisi, ime, prezime, datum rođenja i smrti, često popraćeni hebrejskim iskazom "Tije nišmato cerura bicror (h)a-hajim" (Neka bi mu duša bila vezana u snop živih) ili njegovim anagramom. (množina: macevot)

Magen David (hebr.): Davidov štit, hebrejski naziv za zvijezdu šestokraku koja je u posljednjim stoljećima stekla status jevrejskog simbola par excellence - iako ishodišta ovog simbola treba tražiti u drugim i potpuno drugačijim tradicijama.

magen Tora (hebr.): štit Tore, ukras koji se vješa na Sefer Tora, obično od srebra - a jedan od najčešćih motiva na ovom ukrasu su dva lava koja pridržavaju ploče Saveza sa Deset Zapovijedi. Mahzor (hebr.): molitvenik za praznike. Postoje tri vrste Mahzonm: Mahzor za šaloš regalim, Mahzor za Roš (h)a-šana, Mahzor za Jom (h)a-Kipurim.

maror (hebr.): zelena salata koja se jede u toku seder večere. Maror se, u toku sedera, jede dva puta. Prvi puta nakon što je svako od prisutnih pojeo obredom propisanu količinu samog macesa. Svi prisutni obavezni su pojesti "kezajit" (jevrejska zapreminska mjera koja odgovara zapremeni jedne osrednje masline) zelene salate bez ikakvih dodataka. Drugi puta maror se jede u tzv. "(H)ilelovom sendviču", koji se sastoji iz "haci kezajit" (jevrejska zapreminska mjera koja odgovara zapremeni polovine jedne osrednje masline) macesa, "haci kezajit" marora i al-harosea. Zelena salata mora biti svjež, dobro pregledana da ne sadrži crve ili kakve insekte, ne smije se soliti ili začiniti uljem ili sirćetom. (množina: merorim)

matanot la-evjonim (hebr.): pokloni siromasima, naziv za obavezne poklone siromasima koji se uručuju na Purim u vrijeme seudat Purim. Obaveza je da svako uruči po jedan poklon najmanje dvojici siromaha. Ova zapovijest zasniva se na stihu 9:22 Knjige o Ester: "...da u te dane praznuju šaljući obroke jedan drugom i siromašnima darove". Čak i onaj koji se izdržava od milostinje nije izuzet od obaveze ispunjavanja ove zapovijesti.

Megilat Ester (hebr.): svitak ili knjiga o Esteri - jedna od dvadeset i četiri biblijske knjige. čitanje (ili slušanje) Megilat Ester na Purim je obaveza i za muškarce i za žene. Megilat Ester se na Purim čita dva puta - iza arvita i iza šahrita.

meil (hebr.): ogrtač kojim se omotava Sefer Tora. (množina: meilim)

meldar (Ladino): doslovno: čitati, ime za jevrejsku osnovnu školu odomaćeno među sefardskim Jevrejima.

meldadu - vidi: limud

met micva (hebr.): pokojnik koji nema rodbinu koja bi bila dužna da se stara o njegovoj sahrani - te se stoga njegovo sahranjivanje smatra vjerskom dužnošću bilo kog Jevrejina.

mezuza (hebr.): doslovno: dovratak - u prenesenom značenju odnosi se na dva biblijska pasusa (Peta Knjiga Mojsijeva 6:4-9 i 11:13-21) koji se, prema biblijskom propisu, trebaju zapisati na posebno pripremljenoj koži i pričvrstiti na dovratke svih prostorija predviđenih za ljudski boravak. (množina: mezuzot)

midraš (hebr.): skupno ime za klasičnu rabinsku egzegetsku literaturu. (množina: midrašim)

mila - vidi: berit mila

mikve (hebr.): obredno kupatilo. (množina: mikvaot)

minha (hebr.): skupno popodnevno bogoslužjenje ili popodnevna molitva pojedinca.

minjan - doslovno: brojanje - ime za kvorum od deset Jevreja (muškaraca) starijih od trinaest godina koji je neophodan za održavanje javnog bogoslužjenja, javnog čitanja Tore i izgovaranje kadiša. Za pojedinačnu molitvu, kao i za izgovaranje. (množina: minjanim)

mišloah manot iš lere(h)u (hebr.): doslovno: "slanje obroka čovjek bližnjem svom" - naziv za poklone koji se šalju na Purim. Obaveza je da svako pošalje na Purim najmanje jednom prijatelju najmanje dvije porcije hrane. - Na primjer: kolač i vino, sir i hljeb, sudžuku i rakiju - i slično. Ova zapovijest zasniva se na stihu 9:22 Knjige o Ester: "...da u te dane praznuju šaljući obroke jedan drugom i siromašnima darove". Čak i onaj koji se izdržava od milostinje nije izuzet od obaveze ispunjavanja ove zapovijesti.

Mišna (hebr.): doslovno: ono što se stalno ponavlja, usmeno učenje, termin se prvenstveno odnosi na zbirku propisa i uputa sastavljenu koncem drugog vijeka n. e. od strane Rabi Jude (h)a-Nasija predsjedavajućeg tadašnjeg San(h)edn-na, koja predstavlja prvi pokušaj kodifikacije učenja Usmene Tore (vidi: Tora še-be-al pe). Terminom mišna označava se kako cijela zbirka - tako svaki pojedinačni

propis kao najmanja jedinica zbirke. Hebrejski jezik ne poznaje mala i velika slova, ali se u evropskim jezicima postojanje malih i velikih slova koristi za dodatno otklanjanje nedoumica pri korišćenju ovog termina. Kada se riječ mišna piše velikim početnim slovom - tada se odnosi na cijelu zbirku propisa - dok, napisan malim početnim slovom, označava pojedinačno pravilo.

moel - vidi: mo(h)el

mo(h)el (hebr.): obrezivač. (množina: mo(h)alim)

musaf (hebr.): dodatna molitva koja se govori iza šahrita subotom, praznikom i na mladač. (množina: musafim)

neila (hebr.): dodatna molitva koja se govori na Jom (h)a-Kipurim iza minha.

ner tamid (hebr.): vječno svjetlo, kandilo (ili u novije vrijeme posebna sijalica sa simuliranim plamenom) koje se drži stalno upaljenim pred (h)ehalom - i koje treba da nas podsjeća na menoru koja je stalno gorjela u Hramu.

netilat jadajim (hebr.): doslovno: podizanje ruku - obredno pranje ruku prije Kerijat šema, tefda ili blagovanja obroka. Prije i poslije uživanja hljeba ili obroka (ne užine) koji se sastoji od tjestenina peru se ruke. Prvo pranje ruku naziva se netilat jadajim (podizanje ruku) jer se ruka koja se sapira postavlja pod uglom od četrdeset i pet stepen (vrhovi prstiju na gore) - tako da se voda slijeva od vrhova prstiju ka zglobu šake. Prije prvog pranja ruku izgovara se blagoslov: "Baruh Ata Adonaj, Elo(h)enu Meleh (h)a-olam, ašer kidešanu bemicvotav, vecivanu al netilat jadajim." "Blagosloven si Ti, Gospode, Bože naš, Kralju svijeta, koji si nas posvetio svojim zapovijedima, i zapovjedio nam podizanje ruku." Prema Talmudu, blagoslov za pranje ruku treba se izgovoriti prije samog pranja. Voda kojom se ruke peru mora biti dostojna pijenja. Ako se radi o stajaćoj vodi ona je morala biti pokrivena (ili u začepljenoj flaši). Voda se mora posipati iz posude koja može primiti najmanje reviit (1.4 dl) vode - što je minimalna količina vode koja se mora izliti na obje ruke zajedno. Voda se može prosuti odjednom po pola čaše na svaku ruku - ili u nekoliko mlazova. Danas je opšteuvrežen običaj da se prvo sipaju tri mlaza na lijevu - a potom na desnu ruku. Ko se ovog običaja ne pridržava nije na gubitku - a ko ga se pridržava ne zaslužuje time specijalni dobitak. Drugo pranje ruku naziva se na hebrejskom majim aharonim - "posljednje vode". Iako danas mnogi zanemaruju ovo pravilo ono nije ništa manje važno od prvog pranja ruku - i činjenica da je razlogu, zbog kojega je ovo pravilo uvedeno, možda prošao rok trajanja nema nikakve veze sa pravilom samim - jer (H)alaha je stvar procedure - a ne razloga koji su hahamim naveli za ustanovljavanje određenog pravila. Zakoni o vodi i količini vode su identični kao i za netilat jadajim. Razlika je u tome što se nad majim aharonim ne blagosilja - i što su vrhovi prstiju okrenuti na dole - tako da se voda sliva od članka šake ka vrhovima prstiju.

pajtan (hebr.): pisac pijuta (pjesme kojom se veliča Bog ili upućuje na ispravan put). (množina: pajtanim)

parohet (hebr.): vezeni preknvač kojim se zastire aron (h)a-kodeš. Izvorno termin se odnosi na zavjes koji je dijelio Svetinju nad Svetinjama od Svetinje u šatoru od sastanka, i koji je načinjen po izričitom božanskom nalogu - vidi: II Knjiga Mojsijeva (26:31-33): "I načini zavjesu od porfira i od skerleta... da vam zavjesa rastavlja Svetinju od Svetinje nad Svetinjama". (Vidi takođe II Knjiga Mojsijeva 40:1.) Čest dekorativni simbol na parohetu ili meilu, posebno u aškenaskim opštinama, su lavovi. Lav je simbol Judinog plemena od koga vodi porijeklo većina savremenih Jevreja. Pri blagosiljanju svojih dvanaest sinova Jakov je Judu uporedio sa lavom - "laviću Juda..." - vidi: I Knjiga Mojsijeva 49:9. I na parohetu i na meilu lavovi obično pridržavaju krunu. U vrijeme izraelskog carstva narod Izraela je imao tri krune: krunu kraljevstva, krunu sveštenstva (prvosveštenik) i krunu Tore (mudrac). Propast izraelskog kraljevstva i razrušenje Hrama preživjela je samo kruna Tore - mudrost - i ona je jamac obnove dviju ostalih kruna, i jamac njihova opstanka nakon obnove - pod uslovom da kruna Tore zadrži svoje uzvišeno mjesto prve među jednakima. (množina: parohot)

perašat (h)a-šavua (hebr.): sedmični odjeljak Tore koji se javno čita prilikom subotnjeg jutarnjeg bogoslužjenja. Bez obzira na javno čitanje Tore, dužan je svaki pojedinac pročitati perašat (h)a-šavua dva puta na hebrejskom i jedanput u aramejskom prevodu. Pomenutu obavezu on može izvršiti bilo kada u toku sedmice na koju se peraša odnosi - ili, najkasnije, u toku samog šabata na koji se pomenuta peraša čita. (množina: perašijot (h)a-šavua)

Pesah (hebr.): Praznik oslobođenja iz egipatskog ropstva i praznik svjesnog opredjeljenja na robovanje Bogu. Izvorno termin Pesah označavao je kako žrtvu koja se prinosila četrnaestog dana mjeseca nisana iza podne - tako i period u kome se prinosila - a koji se nazivao Hag (h)a-Pesah (Praznik Pashalne žrtve - vidi: II Knjiga Mojsijeva 34:25). U sumrak istoga dana počinjao je sedmodnevni Praznik Prijesnih Hljebova (Hag (h)a-Macot). U toku prve noći Praznika Prijesnih Hljebova jelo se, zajedno sa beskvasnim hljebovima i gorkim travama, pashalno jagnje prinešeno na Praznik Pashalne žrtve - i pripovijedala kaža o Izlasku iz Egipta. Kako je za prinošenje pashalne žrtve neophodno postojanje žrtvenika u Jerusahmu, te kako isti ne samo da stoljećima leži razrušen - nego ni danas još uvijek nije obnovljen - rabini su se bojali da će Pesah nestati iz jevrejske svijesti i imenom i sadržajem. Stoga su Praznik Prijesnih Hljebova počeli nazivati imenom Pesah. Cilj je bio da se Prazniku Pashalne žrtve sačuva barem ime - pa makar i po cijenu da izvorno ime Praznika Beskvasnih Hljebova padne u zaborav - jer ovom prazniku je sačuvan sadržaj. Pogrešno je Pesah smatrati praznikom slobode u nacionalnom smislu te riječi. Svaki narod koji se iole dugo zadržao na istorijskoj sceni imao je priliku i da porobljava i da bude

porobljen. Činjenice ovog tipa irelevantne su sa stanovišta metafizike, i nemaju nikakvu univerzalnu vanistorijsku važnost. Svođenjem Pesaha na puki praznik slobode - univerzalna objava Boga svog Univerzuma svodi se na folklor i istoriju jednog naroda. Pesah nije praznik oslobođenja koje je samo sebi cilj. Radije, radi se o prazniku ciljnog oslobođenja, prazniku oslobođenja od stega ovog svijeta i društveno-istorijskih snaga i procesa u cilju preuzimanja obaveze za stvaranje idealnog društva. "Hag (h)a-Macot" (Praznik Beskvasnih Hljebova) ili "Zeman Herutenu" (Vrijeme naše slobode), kako se ovaj praznik još zove na hebrejskom jeziku, uz Šavuot i Sukot, jedan je od tri hodočasna praznika prilikom kojih su (u vrijeme kad postoji Hram) svi punoljetni muškarci obavezni hodočastiti u Sveti Grad Jerusalem. U Izraelu, prvi i sedmi dan Pesaha su zapovjedni praznici na koje se odnose sve zabrane šabata (sa izuzetkom kuvanja, koje je na šabat zabranjeno - a na praznik dozvoljeno). Ostalih pet dana praznika nazivaju se "Hol (h)a-moed" ili polupraznik. U Dijaspori je, zbog mogućnosti greške u određivanju mladog mjeseca, uvedena praksa da se prvi i sedmi dan praznika protegnu na četrdeset 1 osam sati, čime se osigurava da je (unatoč mogućoj grešci) ipak, obuhvaćen i pravi praznik. Stoga su, u Rasijanju, dva prva i dva posljednja dana Pesaha zapovjedni praznici (hebr. "Jamim Tovim") - a četiri preostala dana "Hol (h)a-moed" (polupraznici). Sljedstveno, u Izraelu Pesah traje sedam (od 15-og do 21-og nisana), a u Dijaspori osam dana (od 15-og do 22-og nisana). Pesah se slavi po iznčitom božanskom nalogu, kao dan uspomene na "Jecijat Micrajim" (Izlazak iz Misira). Za svo vrijeme praznika izričito je zabranjeno kako jelo tako i posjedovanje kvasnih hljebova ili bilo čega kvasnog, a naloženo jedenje beskvasnih hljebova - macot.

Izrazi kojima se čestita praznik Kod Sefarda:

Napomena: Prevod je naveden samo u cilju razumijevanja izraza čestitanja.

Ipak, budući da u prevodu na naš jezik ovaj izraz čestitanja zvuči vrlo rogobatno i arhaično - preporučuje se korištenje izvornog hebrejskog teksta bez prevoda.

Moadim lesimha! Neka bi vremena zakazana (za hodočašća) bila na radost!

Odgovor:

Hagim uzmanim lesason! Neka bi dani žrtve i (zapovijedena) razdoblja bila na radovanje!

Ili na Ladinu:

Buen Moed! Dobar (Sretan) Praznik!

Na šta se odgovara sa:

Buen Moed! Anjus mučus! Dobar (Sretan) Praznik! Mnogo godina!

Kod Aškenaza:

Hag sameah vekašer! Radostan (Sretan) i kašer Praznik!

Odgovor:

Hag sameah! Radostan (Sretan) Praznik!

Ili na Jidišu:

Gut Jontef! Dobar (Sretan) Praznik!

Odgovor:

Gut Jontef! Dobar (Sretan) Praznik!

pikuah nefesh (hebr.): doslovno: staranje za dušu - pravila o ponašanju u slučaju životne opasnosti. Opasnost po život u redovnim situacijama (osim u slučaju zabrane pridržavanja propisa Tore - kada je micva da se život žrtvuje na Kiduš (h)a-šem i u slučaju zabrane obdržavanja ili zapovijesti prestupanja najnevažnijeg običaja - a kamo li jedne od Tora zapovijedi) privremeno stavlja van snage gotovo sve propise Tore - osim u tri izuzetka o kojima će kasnije biti riječi. Istorija, međutim, poznaje i nesretna odstupanja od ove upute Usmenog Zakona. - Tako, na primjer, nekanonska knjiga Makabejaca, bilježi da je grupa jevreja u drugom vijeku p. n. e. odbila da se na šabat bori protiv sirijskih snaga i da je bila zbrisana sa lica zemlje. Matatja, vođa jevrejske pobune protiv Antioha, odbacio je poimanje jevrejskog prava po kome smrt treba pretpostaviti kršenju subote. Matatja je rekao: "Ako postupimo isto kao naša braća, neprijatelji će nas izbrisati sa lica zemlje". Knjiga Makabejaca bilježi da su tog dana jevrejski pobunjenici riješili "ako iko dođe da se protiv nas bori na šabat, uzvrat ćemo mu jednakom mjerom - radije nego da dopustimo da budemo pobijeni kao naša braća." Šabat je, naravno, samo eklatantan primjer, izabran upravo zbog neizmjerne važnosti šabata u opstanku Tore kao sistema (otud i smrtna kazna za kršenje šabata). Pravilo kojim se dozvoljava kršenje šabata ili neke druge zapovijedi u cilju spašavanja života drugog obdržavatelja Zakona zasnovano je na načelu da su zapovijesti date da se po njima živi - a ne da se po njima umire. Ovo načelo važi i u slučaju prisiljavanja na kršenje neke zapovijedi - ali tada postoji dodatno ograničenje. - Naime, dozvoljeno je prestupiti zapovijest isključivo ako nasilnik nije motivisan željom da natjera Jevrejina na kršenje micvot - nego ga zanima njegov lični užitak (naredio je da se za njega obavljaju poslovi - i ne zanima ga što je šabat, ili naredio je da mu skuvaju i pred njim probaju određenu vrstu hrane - i slično). Ako je, pak, očigledno da nasilnik ne tjera Jevrejina na kršenje zapovijedi ličnog užitka radi - nego iz ideoloških razloga - da bi potcijenio jevrejski zakon u očima mnogih - onda je bitno da h sceni prisustvuje deset punoljetnih Jevreja. Ako ne - onda važi princip: "jaa-vor - uval je(h)areg" - "bolje prestupiti nego biti ubijen" - ali ako se radnja odvija u prisustvu jevrejske zajednice - primjenjuje se obrnuti princip: "je(h)areg ve-bal jaavor" - "bolje biti ubijen nego prekršiti". Onaj ko bi u situaciji gdje nasilnik ne izvrgava ruglu jevrejski zakon nego ga interesuje vlastiti užitak, pretpostavio smrt prekršaju zapovijesti - ima se po jevrejskom zakonu smatrati samoubicom. Sva rečena pravila važe isključivo u slučaju pojedinačne pojave. - No, ako bi se pojavio kralj, car, vlastodržac, predsjednik i slično koji bi zabranili obdržavanje jevrejskog zakona u potpunosti - ili samo pojedinih njegovih dijelova - s namjerom da ih u potpunosti stave van snage - tada, dužnost je svakog Jevrejina, bez obzira na to da li se radnja odvija u osami - ili u prisustvu drugih Jevreja, da sigurnu smrt pretpostavi obesvećenju božanskog imena. Osim pomenutih slučajeva pojedinačnog ili opšteg šikaniranja i omalovažavanja zakona postoje i tri zapovijesti koje je Tora, zbog njihove neobične važnosti, izdvojila između ostalih šest stotina i trinaest, naloživši da čovjek radije umre - nego da ih prekrši, bez obzira na to da li nasilnik zahtijeva kršenje zapovijesti vlastitog užitka ili

šikaniranja radi - te bez obzira na pitanje da li se radi o pojedinačnom slučaju - ili o opštoj hajci na jevrejski Zakon. U slučaju ove tri zapovijesti, kao i u slučaju pojedinačnog šikaniranja u prisustvu zajednice (ili opšteg progona) važi pomenuto pravilo. "je(h)areg ve-bal jaa-vor" - "bolje biti ubijen nego prekršiti". Tri zabrane u slučaju kojih je bolje izgubiti život nego li ih prekršiti su:

1. avoda zara - u doslovnom prevodu strana služba - svaka vrsta bogoslužnja koja nije izričito propisana Savezom - bez obzira na to da li se radi o služenju stranim "bogovima" posredstvom službi koje je zapovjedio Bog, o službi Bogu posredstvom službi koje su "zapovijedili" strani "bogovi" - ili o službi stranim "bogovima" na način na koji su oni to i "zapovjedili".
2. šefihuth damim - prolivanje krvi.
3. giluj arajot - zabranjeni seksualni odnosi.

pijut (hebr.): pjesma kojom se veliča Bog ili koja podstiče na obdržavanje Njegovih zapovijesti i čije se pjevanje u određenim prilikama uvriježilo u tolikoj mjeri da je nezvamačno postala nezaobilaznim dijelom bogoslužnja za tu priliku. (množina: pijutim)

pizmon (hebr.): pjesma kojom se veliča Bog ili podstiče na obdržavanje Njegovih zapovijesti koja se (za razliku od pijuta) izvodi na kućnim svečanostima. (množina: pizmonim)

Purim (hebr.): doslovno: ždrijebovi - Praznik kojim se slavi spasenje Jevreja iz ruku mido-persijskog velikog vezira (H)amana koji je od kralja Ahašveroša ishodovao dekret o uništenju cjelokupnog Jevrejstva imperije. Ovaj praznik u samom gradu Sušanu i u onim izraelskim gradovima koji su bili utvrđeni u vrijeme Jehošue ben Nuna slavi se četrnaestog - a u ostatku svijeta petnaestog Adara. Priča o Purimu sadržana je u biblijskoj Knjizi o Esteri. Događaj se zbio za vrijeme vladavine kralja Ahašveroša (485 - 464. godine p. n. e.), i opisan je u biblijskoj Knjizi o Ester. Na ovaj dan zabranjeno je postiti ili držati posmrtno slovo. Svaki Jevrejin je dužan da na Purim ispuniti četiri slijedeće zapovijesti:

1. Kerijat (h)a-Megila
2. Mišloah manot iš le-re(h)u
3. Matanot la-evjonim
4. Seudat Punm - praznični objed.

Izrazi kojima se čestita praznik

Kod Sefarda:

Purim lesimha! Purim na radost!

Odgovor:

Purim lesimha! Purim na radost!

Ili na Ladinu:

Buen Purim! Dobar (Sretan) Purim!

Na šta se odgovara:

Buen Purim! Dobar (Sretan) Praznik!

Kod Aškenaza:

Purim Sameah! Radostan (sretan) Purim!

Odgovor:

Purim Sameah! Radostan (sretan) Purim!

Purim di Saraj - vidi: Hag (h)a-Asirim

rabanit (hebr.): žena rava.

rabi (hebr.): meritorni tumač i priznati sudija jevrejskog zakona, aškenaski način izgovaranja izvorne hebrejske titule ribi. (množina: rbanim)

rabin - grčko-latinski ekvivalent hebrejskog termina rav koji se odomaćio i u našem jeziku.

rabiner - jidišizirana varijanta termina rabin.

rav (hebr.): rabin, osoba učena u jevrejskom pravu, haham. Vidi takođe ribi. (množina: rbanim)

rebecin (Jidiš): aškenaski ekvivalent hebrejskog termina rabanit, rabinova žena.

ribi (hebr.): meritorni tumač i priznati sudija jevrejskog zakona. U vrijeme Mišne i Talmuda, u Zemlji Izraela je još uvijek postojala neprekinuta tradicija postavljanja meritornih tumača i priznatih sudija koja je sezala unatrag do samog Mojsija. Mojsija je, po učenju Tore, za sudiju nad Izraelom postavio sam Gosopod Bog. Mojsije je postavio sedamdeset starješina koji su od tog momenta pa nadalje predstavljali Vrhovni Sud. Vrhovni Sud je postavljao sudije svih nižih sudova. Kada bi se upraznilo mjesto u nekom od sudova - ako se radilo o najnižoj instanci proglašavan je sudijom neko od dostojnih kandidata - a ako se radilo o nekoj od viših sudskih instanci tad bi na upražnjeno mjesto došao najučeniji među sudijama niže instance; na njegovo bivše mjesto, opet, došao bi najučeniji sudija niže instance - a u najnižu instancu bio bi primljen neko od dostojnih kandidata. Sve priznate sudije svih instanci imale su pravo da (uz uslov pristanka Predsjednika Vrhovnog Suda) najbolje među vlastitim učenicima proglašavaju sudijama. Učenjak proglašen meritornim tumačem jevrejskog prava i postavljen za priznatog sudiju na ovakav način nazivao se Ribi (u aškenaskom izgovoru: Rabi) - a učenjak koji iz razloga geografske udaljenosti (recimo živjeli su u Vavilonu a ne u Erec Jisraelu) ili iz nekih drugih razloga nije dobio ukaz o postavljanju nazivao se Rav. Većina mudraca Mišne i Jerusalimskog Talmuda nosili su titulu Ribi - a većina mudraca Vavilonskog Talmuda titulu Rav. Zbog progona u Erec Jisraelu lanac postavljanja je prekinut - i može biti obnovljen samo s obnovom San(h)edrina.

Rabin je grčko-latinski ekvivalent hebrejskog termina Rav - i označava osobu

učenu u jevrejskom zakonu, bez obzira na to da li obnaša neku funkciju u jevrejskoj zajednici (učitelj, dajan, hazan i sl.) ili ne. Savremeni običaj proglašavanja rabinom ustupak je evropskom okruženju - a ne zahtjev jevrejskog prava. Rabin nije funkcija nego stepen lične naobrazbe. Da li će određeni učenjak obnašati neku od funkcija u jevrejskoj opštini unutrašnja je stvar opštine u koju se ne mogu miješati vanjski činici.

rimonim (hebr.): doslovno: narovi, odnosi se takođe i na srebrne ukrase u obliku krune sa zvončićima koji se stavljaju na Sefer Toru.

Roš (h)a-šana (hebr.): doslovno: glava godine, Nova godina. U Tori ovaj se praznik naziva Jom Terua - Dan Trubni (vidi: IV Knjiga Mojsijeva 29:1) zbog pozitivne biblijske zapovijedi kojom se nalaže da se na ovaj dan duva u šofar. U rabinskoj književnosti ovaj praznik se još naziva i Jom (h)a-zikaron - Dan Sjećanja, jer se na ovaj dan Bog spominje svih ljudi i njihovih djela na osnovu kojih presuđuje šta će se s njima zbiti u slijedećoj godini. To je razlog zašto se ovaj dan naziva i Jom (h)a-din - Dan Suda. U vrijeme postojanja San(h)edrina proglašavanje novog mjeseca ovisi o stvarnom kretanju mjeseca. San(h)edrin bi pratio mjesečeve mijene, i u momentu kada bi se pojavio mladi mjesec proglasio bi Roš Hodeš - odnosno početak novog mjeseca. Često se dešavalo da San(h)edrin sjedi cijeli posljednji dan prethodnog mjeseca u očekivanju svjedoka koji bi javili da se pojavio novi mjesec - a da ovi ne dođu jer mladi mjesec nije viđen. U takvim slučajevima tek bi sutradan došli svjedoci koji su vidjeli mladi mjesec, i novi mjesec bi bio proglašen sa danom zakašnjenja. Upravo to je i razlog što se u dijaspori zapovijedni biblijski praznici svetkuju dva umjesto jedan dan. Naime, kako postoje dva dana u kojima bi se mladi mjesec mogao pojaviti, u Izraelu su se ljudi ravnali po proglašenju suda koji se, opet, ravnao po iskazima svjedoka zasnovanim na opservacijama stvarnog stanja. Istovremeno, u dijaspori u koju nije stizala informacija o tome koji je dan, od dva moguća, proglašen stvarnim početkom novog mjeseca - uzimalo se kao da je novi mjesec proglašen prvog dana. Svejedno, praznici koji bi se određivali u odnosu na dan svetkovali bi se dva dana (za slučaj da pretpostavka nije bila tačna). U slučaju Roš (h)a-šana koja pada na prvi dan mjeseca tišrija, čak i u vrijeme kada je u Jerusalmu postojao San(h)edrin koji je proglašavao Roš Hodeš poslanici suda ne bi stigli običi druga mjesta u Izraelu i objaviti narodu kada je proglašen novi mjesec. Stoga se i u stara vremena Roš (h)a-šana slavila dva dana - kako u dijaspori - tako i u svim onim mjestima u Izraelu do kojih ne bi stigli glasnici suda. Iako, do obnove sljedećeg San(h)edrina, hebrejski kalendar ne ovisi o stvarnom nego o pretpostavljenom i unaprijed izračunatom kretanju nebeskih tijela - pa se tako i u Izraelu i u dijaspori tačno zna kada pada mladi mjesec - a kada koji praznik; rabini su, ne želeći mijenjati već uvriježeni običaj, odredili da se nastavi sa dvodnevnom svetkovanjem praznika u dijaspori. Kako se Roš (h)a-šana i u većini Izraela slavila dva dana (jer glasnici suda nisu uspijevali stići do svih mjesta) - to je uobičajeno da se ovaj praznik i u Izraelu slavi dva dana. Danas je uobičajeno da se čak i u samom

Jerusalimu u kome se svojevremeno praznik sigurno slavio samo jedan dan (jer je odluka suda o tome koji je dan proglašen početkom novoga mjeseca vrlo brzo bivala poznata svima) Roš (h)a-šana slavi dva dana kao u ostatku Izraela i cijeloj dijaspori.

Izrazi kojima se čestita praznik Kod Sefarda:

Izraz kojim se praznik čestita muškarcu:

Tizke lešanim rabot! Neka bi bio pomilovan na mnogo godina!

Odgovor:

Tizke ve-tihje letaarih jamim! Neka bi bio pomilovan i neka bi doživio duljinu dana!

Izraz kojim se praznik čestita ženi:

Tizki lešanim rabot! Neka bi bila pomilovana na mnogo godina!

Izraz kojim se praznik čestita skupu:

Tizku lešanim rabot! Neka biste bili pomilovani na mnogo godina!

Ili na Ladinu:

Anju buenu! Dobru (Sretnu) godinu!

Na šta se odgovara sa:

Anju buenu! Anjus mučus! Dobru (Sretnu) godinu! Mnogo godina!

Kod Aškenaza:

Izraz kojim se praznik čestita muškarcu:

Lešana tova tihatev vetihatem!

Neka bi bio zapisan i zapečaćen na dobru godinu!

Izraz kojim se praznik čestita ženi:

Lešana tova tihatvi vetihatmi! Neka bi bila zapisana i zapečaćena na dobru godinu!

Izraz kojim se praznik čestita skupu:

Lešana tova tihatvu vetihatmu! Neka biste bili zapisani i zapečaćeni na dobru godinu!

U svakom slučaju odgovara se sa:

Šana tova! Šana tova! Dobru (Sretnu) godinu! Dobru (Sretnu) godinu!

Roš Hodeš (hebr.): početak mjeseca, dan viđenja mladaka i proglašavanja novog mjeseca. U vrijeme postojanja San(h)edrina proglašavanje novog mjeseca ovisi o stvarnom kretanju mjeseca. San(h)edrin bi pratio mjesečeve mijene, i u momentu kada bi se pojavio mladi mjesec proglasio bi Roš Hodeš. Često se dešavalo da San(h)edrin sjedi cijeli posljednji dan prethodnog mjeseca u očekivanju svjedoka koji bi javili da se pojavio novi mjesec - a da ovi ne dođu jer mladi mjesec nije viđen. U takvim slučajevima - tek bi sutradan došli svjedoci koji su vidjeli mladi mjesec, i novi mjesec bi bio proglašen sa danom zakašnjenja. Upravo to je i razlog što se u dijaspori zapovjedni biblijski praznici svetkuju dva umjesto jedan dan. Naime, kako postoje dva dana u kojima bi se mladi mjesec mogao pojaviti, u Izraelu su se ljudi ravnali po proglasu suda koji se, opet, ravnao po iskazima svjedoka zasnovanim na opservacijama stvarnog

stanja. Istovremeno, u dijaspori u koju nije stizala informacija o tome koji je dan, od dva moguća, proglašen stvarnim početkom novog mjeseca - uzimalo se kao da je novi mjesec proglašen prvog dana. Svejedno, praznici koji bi se određivali u odnosu na dan svetkovali bi se dva dana (za slučaj da pretpostavka nije bila tačna). Iako, do obnove slijedećeg San(h)edrina, hebrejski kalendar ne ovisi o stvarnom nego o pretpostavljenom i unaprijed izračunatom kretanju nebeskih tijela - pa se tako, i u Izraelu i u dijaspori, tačno zna kada pada mladi mjesec - a kada koji praznik - rabini su, ne želeći mijenjati već uvriježeni običaj, odredili da se nastavi sa dvodnevnom svetkovanjem praznika u dijaspori. Po unaprijednom matematičkom kalendaru koji je danas na snazi oni mjeseci koji imaju dvadeset i devet dana obuhvataju samo jedan Roš Hodeš. Prvi dan takvoga mjeseca je Roš Hodeš toga mjeseca. Istovremeno, oni mjeseci koji broje trideset dana imaju dva Roš Hodeša. Prvi Roš Hodeš je prvi dan mjeseca - a drugi Roš Hodeš je trideseti dan istoga mjeseca koji se smatra prvim danom mladoga mjeseca, dok se prvi dan slijedećeg mjeseca smatra drugim danom mladoga mjeseca. Dakle, u slučaju mjeseca koji dolazi iza mjeseca koji broji trideset dana Roš Hodeš traje dva dana: trideseti dan prethodnog i prvi dan novog mjeseca.

rubi (hebr.): iskvareno od ribi, ovim se imenom, obično, među Sefardima, naziva vjeroučitelj.

rubisa (Ladino): sefardski ekvivalent hebrejskog termina rabanit, rabinova žena.

sandak (hebr.): osoba koja drži u krilu dijete koje se obrezuje.

seder - vidi: seder večera

seder večera - praznična večera prve (u dijaspori i druge) noći Praznika Beskvasnih Hljebova (vidi: Pesah). Na seder večeri jedu se određena jela koja treba da nas podsjetu na ropstvo u Egiptu kao i na čudo Izlaska. Ta jela su obavezni dio seder-večere, te se, stoga, obično izdvajaju od ostalih jela koja nisu dio rituala time što se stavljaju na veliki tanjir. Neophodna jela na obrednoj večeri su: macot, maror, zeroa, beca, al-harosef, karpas, vino. Budući da se, u vrijeme kad postoji Hram, na Pesah prinose dvije žrtve: Korban Pesah (posebna pashalna žrtva) i Korban Hagiga (redovna praznička žrtva) običaj je da se na seder sto stave dva pečena (ili kuvana) jela (na hebrejskom - šene tavšilin) od kojih jedno (zeroa) predstavlja Korban Pesah, a drugo (beca) Korban Hagiga. Kako Jevreji (prema izričitom biblijskom iskazu "I bi večer i bi jutro - dan prvi") računaju dan od večeri - Praznik Beskvasnih Hljebova počinje tek sa zalaskom sunca 14-og Nisana. Seder se, dakle, može započeti tek nakon izlaska triju zvijezda (što je siguran znak da je novi dan već počeo). Seder večera sastoji se iz četrnaest dijelova:

1. kadeš - izgovaranje prazničnog ili prazničnog i subotnjeg (ako praznik pada

na šabat) kiduša.

2. urhac - pranje ruku (s blagoslovom) prije blagovanja karpasa.

3. karpas - izgovaranje blagoslova blagovanje karpasa.

4. jahac - lomljenje macot (nije obavezno - ali se običava).

5. magid - pripovijedanje (H)agade.

6. rahca - pranje ruku (s blagoslovom) prije blagovanja beskvasnog hljeba.

7. moci - izgovaranje redovnog blagoslova za blagovanje hljeba.

8. maca - izgovaranje posebnog blagoslova pred ispunjavanje pozitivne biblijske zapovijedi o blagovanju beskvasnog hljeba na Praznik Beskvasnih Hljebova.

9. maror - blagovanje marora (s blagoslovom).

10. koreh - blagovanje "(H)ilelovog sendviča" koji se sastoji od marora, al-harosea i maca.

11. šulhan oreh - ne-ritualni dio objeda.

12. cafun - blagovanje afikomana.

13. bareh - izgovaranje molitve zahvalnice nakon jela. Vidi: birkat (h)a-mazon.

14. (H)alel - izgovaranje zaključnih Psalama.

15. nirca - neobavezna ali uobičajena liturgijska formula kojom se zvanično završava seder.

Sefarad (hebr.): hebrejsko ime za Španiju.

Sefard - vidi: Sefaradi.

Sefaradi (hebr.): Španac, u hebrejskom jeziku ovaj termin označava kako španske Jevreje kao posebnu etničko-kulturnu skupinu koja već vijekovima ne živi u Španiji - tako i žitelje savremene Španije bez obzira na njihovo etničko porijeklo ili vjersku pripadnost. U drugim jezicima ovaj termin se odnosi isključivo na španske Jevreje. U mnogim jezicima izvorni hebrejski termin je prilagođen glasovnim uzusima jezika domaćina - recimo naša prilagođenica: Sefard, ili engleska: Sefardi.

Sefer Tora (hebr.): Svitak Tore (Petoknjižja Ili Pet Knjiga Mojsijevih) pisan rukom na specijalno pripremljenoj koži koji se koristi u sinagogalnom bogoslužju.

seudat (h)avraa (hebr.): obrok utjehe, naziv za prvi obrok koji se priprema ožalošćenima po povratku sa sprovida. Obrok pripremaju prijatelji, susjedi, članovi Hevra Kadiša, jer je po (H)alaha ožalošćenima zabranjeno da prvi obrok pripremaju sami. Talmud prenosi da je u staro vrijeme bogatima prvi obrok serviran u zlatnim i srebrnim košarama, a siromašnima u košarama od vrbe. Budući da su se time vrijeđala osjećanja siromašnih, rabinskim propisima je određeno da se prvo jelo svima donosi u košarama od vrbe.

Seudat Purim - purimski praznični objed u toku koga su punoljetni muškarci

obavezni piti vino dok ne zadrijemaju. Ova zapovijest zasniva se na stihu 9:17 Knjige o Ester: "I praznovaše taj dan gosteći se i veseleći se".
Sidur (hebr.): molitvenik za radni dan i šabat.

suka (hebr.): koliba koja se gradi pored kuće u kojoj se jede i spava u toku praznika Sukot Zidovi suka mogu biti napravljeni od drveta, kartona, kamena ili cigli. Ono što je bitno je da suka ne smije biti pokrivena crijepom, lesonitom ili najlonom - nego granjem, drvenim letvama, trskom ili asurama - i to tako da se kroz iste može vidjeti nebo. Dozvoljeno je užinati izvan suka. U toku Sukota sav se život odvija u suka, a u pravu kuću ulazi se poslom i privremeno. Stoga se ćilimi, slike, vaze i drugi ukrasi prenose u suka. Na šemini Aceret već se više ne sjedi u suka. (množina: sukot)

Sukot (hebr.): doslovno: sjenice, Praznik Sjenica koji se slavi kao uspomena na izlazak iz Egipta i dugi put do Izraela kroz pustinju. Praznik Sjenica traje od petnaestog do dvadeset i drugog tišrija. Dvadeset i trećeg tišrija nastupa šemini Aceret (Osmi zaključni dan) koji se smatra zasebnim praznikom. Kako se sedmodnevni period Sukota završava zasebnim praznikom bilo je nemoguće proširiti u dijaspori sam Sukot na osam dana. - Tako Sukot i u Izraelu i u dijaspori traje sedam dana - s tim što je u Izraelu samo prvi dan Sukota Jom Tov (zapovjedni praznik) - a ostalih šest dana su hol (h)a-moed (polupraznik); dok su u dijaspori prva dva dana praznika zapovjedni praznici - te tako u dijaspori polupraznici traju samo pet dana. Šemini Aceret svetkuje se u Izraelu jedan - a u dijaspori dva dana. U toku svih sedam dana Sukota svi su punoljetni muškarci obavezni spavati i blagovati obroke u suka, izvan suka smije se samo užinati ili piti.

Izrazi kojima se čestita praznik

Kod Sefarda:

Napomena: Prevod je naveden samo u cilju razumijevanja izraza čestitanja. Ipak, budući da u prevodu na naš jezik ovaj izraz čestitanja zvuči vrlo rogobatno i arhaično - preporučuje se korištenje izvornog hebrejskog teksta bez prevoda.

Moadim lesimha! Neka bi vremena zakazana (za hodočašća) bila na radost!

Odgovor:

Hagim uzmanim lesason! Neka bi dani žrtve i (zapovjedena) razdoblja bila na radovanje!

Ili na Ladinu:

Buen Moed! Dobar (Sretan) Praznik!

Na šta se odgovara sa:

Buen Moed! Anjus mučus! Dobar (Sretan) Praznik! Mnogo godina!

Kod Aškenaza: Hag sameah!

Radostan (Sretan) Praznik!

Odgovor:

Hag sameah!

Radostan (Sretan) Praznik!

Ili na Jidišu:

Gut Jontef! Dobar (Sretan) Praznik!

Odgovor:

Gut Jontef! Dobar (Sretan) Praznik!

šabat (hebr.): Subota, najveći jevrejski praznik. Na šabat je strogo zabranjeno obavljanje bilo kakvog posla. Poslovi koje je zabranila sama Usmena Tora nazivaju se avot melahot (prototipovi poslova) - i ima ih trideset i devet. Rabinsko zakonodavstvo zabranilo je i poslove koji proističu iz ovih trideset i devet - ili podsjećaju na njih.

Izrazi kojima se čestita praznik

Šabat šalom! (želim ti) Subotu mira!

Odgovor:

Šabat šalom umvorah! Mirnu i blagoslovenu Subotu!

Kod Sefarda još i:

Buen šabat! Dobru (Sretnu) Subotu!

Na šta se odgovara sa:

Buen šabat! Dobru (Sretnu) Subotu!

Kod Aškenaza još i:

Gut šabes! (ili samo šabes!) Dobru (Sretnu) Subotu!

Odgovor:

Gut šabes! (ili samo šabes!) Dobru (Sretnu) Subotu!

šaharit (hebr.): skupno jutarnje bogoslužjenje ili jutarnja molitva pojedinca - od hebrejske riječi šahar - zora.

šana (hebr.): godina, u (H)alaha ovaj se termin obično odnosi na period od godinu dana nakon nastupa smrti.

Savuot (hebr.): doslovno: sedmice, praznik sedmica koji se slavi po isteku sedme sedmice nakon Praznika Beskvasnih Hljebova. Na ovaj dan, šestoga dana mjeseca sivana, 600.000 punoljetnih muškaraca Jevreja prisustvovalo je davanju Tore na Sinaju, zbog toga ovaj se praznik naziva još i "zeman matan Toratenu" ("vrijeme davanja naše Tore"). Kako upravo u ovo doba godine pada i žetva ovaj praznik naziva se i praznikom žetve (Hag (h)a-kacir). U Izraelu Savout se slavi jedan dan - a u dijaspori dva. Da bi se podvukao univerzalni karakter Tore uobičajeno je da se na ovaj praznik čita biblijski svitak o Rut u kome je opisano kako je Rut, Moavka po rođenju, napustila bogove svojih otaca udavši se za judejskog izbjeglicu Mahlona, i kako je, po Mahlonovoj smrti, napustila i zemlju svog rođenja, krenuvši sa svojom svekrvom u Judeju u kojoj je zbog svog moavskog porijekla (Moavci su bili zakleti neprijatelji Judejaca) mogla očekivati odbojnost i neprilike. Njena spremnost da se podvrgne zapovijedima Tore i njena riješenost da po svaku cijenu slijeduje istinu na kraju bivaju nagrađene - udavši se za Boaza i rodivši Oveda, koji je djed kralja Davida, Rut

postaje ugaoni kamen izraelske kraljevske dinastije. Očekivani Mesija Davidov je, a samim tim i njen potomak.

Izrazi kojima se čestita praznik

Kod Sefarda:

Napomena: Prevod je naveden samo u cilju razumijevanja izraza čestitanja. Ipak, budući da u prevodu na naš jezik ovaj izraz čestitanja zvuči vrlo rogovatno i arhaično - preporučuje se korištenje izvornog hebrejskog teksta bez prevoda. Moadim lesimha! Neka bi vremena zakazana (za hodočašća) bila na radost!

Odgovor:

Hagim uzmanim lesason!

Neka bi dani žrtve i (zapovjeđena) razdoblja bila na radovanje!

Ili na Ladinu:

Buen Moed! Dobar (Sretan) Praznik!

Na šta se odgovara sa:

Buen Moed! Anjus mučus! Dobar (Sretan) Praznik! Mnogo godina!

Kod Aškenaza:

Hag sameah! Radostan (Sretan) Praznik!

Odgovor:

Hag sameah! Radostan (Sretan) Praznik!

Ili na Jidišu:

Gut Jontef! Dobar (Sretan) Praznik!

Odgovor:

Gut Jontef! Dobar (Sretan) Praznik!

šehita (hebr.): klanje stoke u skladu sa propisima jevrejskog prava. (množina: šehitot)

šiva (hebr.): doslovno: sedam - sedmodnevni period žalosti za najbližim srodnicima. Među Sefardima koristi se i španski ekvivalent hebrejskog termina - los siete ili luz siete. U toku prvih sedam dana po sahrani avelu su zabranjene slijedeće stvari: šišanje i brijanje, pranje odjeće, kupanje, plivanje, održavanje seksualnih odnosa, nošenje kožne obuće, obavljanje posla, učenje Tore (kako Usmene tako i Pismene), uspravljanje kreveta (sjedi se na izvrnutim krevetima), otkrivanje glave i pozdravljanje s ljudima. U slučaju: samoubice, mrtvorodenčeta, djeteta koje je umrlo prije napunjenog tridesetog dana života, te osobe koja javno svjesno i namjerno krši propise Tore - odredbe o avelutu nisu na snazi. Ožalošćenom nije dozvoljeno da u toku šiva nosi kožnu obuću - jer je u vrijeme donošenja ovog propisa obuća predstavljala luksuz za koji u žalosti nema ni vremena ni prostora. Propisi o šiva se obdržavaju u slučaju smrti šest najbližih srodnika: oca, majke, sina, ćerke, brata, i nevjenčane sestre. Čak je i Ko(h)en, kome je inače zabranjeno da se skrnavi za mrtvacem, obavezan da prisustvuje sahrani članova svoje porodice. Rabini su kasnije dodali obavezu da se šiva mora "odsjediti" i za supruga ili suprugu. U Bibliji se pojam šiva prvi put spominje kad je umro Jakov: "...Josif učini žalost za ocem svojim za sedam

dana" (I Knjiga Mojsijeva, 50:10). Običaj je da svih sedam dana u kući žalosti gori svijeća ili kandilo. Posjetilac koji dolazi u kuću ožalošćenog dok traje šiva, mora se uzdržavati od suvišnog razgovora. Načelno on može odgovarati na pitanja koja mu postavi ožalošćeni - ali sam ne smije započinjati razgovor. U Midrašu se kaže da nema veće usluge koju možemo učiniti ožalošćenom od one da ćutimo u njegovom prisustvu. U trenutku kada ožalošćeni klimne glavom dajući do znanja da želi da ostane sam, posjetiocima više nije dopušteno da ostanu pored njega. Vidi: avel, avelut.

šelošim (hebr.): doslovno: trideset - tridesetodnevni period žalosti poslije smrti bliskog rođaka (oca, majke, brata, sestre, ćerke, muža, žene). Odbrojavanje počinje od dana sahrane. U tom periodu ožalošćenom je zabranjeno da nosi nova odijela, da se šiša i brije, da učestvuje na zabavama i svečanostima, čak i ako se radi o vjenčanju ili obrežanju. Izuzetak je rođenje vlastitog djeteta. Veliki praznici (Roš (h)a-šana, Pesah, Šavuot i Sukot) ukidaju ili skraćuju šelošim. Ako vijest o smrti bliskog rođaka stigne u roku od trideset dana od smrti, onda je ožalošćeni dužan da se pridržava propisa o šiva i šelošim od dana kad je primio vijest. Ako ta vijest stigne poslije tndeset dana, onda šiva i šelošim simbolično traju samo jedan sat. U toku tndeset dana nastaje postepena promjena iz stanja tugovanja i oplakivanja u stanje normalnog života. Jedino ako se radi o roditeljima, uzdržavanje traje punih dvanaest mjeseci. Udovici je dozvoljeno da se preuda ranije nego udovcu. Smatra se da usamljenički život mnogo teže pada ženi nego muškarcu. Od dana muževljeve smrti do nove udaje, svejedno, moraju proći tn mjeseca. To vrijeme je dovoljno da se utvrdi da li je žena ostala u drugom stanju da kasnije ne bi bilo sumnji oko određivanja očinstva.

šofar (hebr.): ovnujski rog koji se koristi u sinagogalnom bogoslužjenju na Roš (h)a-šana. (množina: šofarot)

šohet (hebr.): kasapin koji kolje stoku i perad u skladu sa propisima jevrejskog prava. (množina: šohatim)

taanit (hebr.): post. (množina: taanijot)

Taanit Ester (hebr.): Esterin post. Poludnevni post, koji traje od izlaska do zalaska sunca trinaestog adara (dan pred Purim). Potrebno je napomenuti da ovaj post nije naložen od strane San(h)edrina - nego predstavlja narodni običaj koji se ustalio u dijaspori - a koji je inspirisan činjenicom da je sama kraljica Ester postila prije nego se obratila kralju tražeći milost za svoj progonjeni narod (Vidi: Knjiga o Ester 4:16).

ta(h)ara - (čišćenje ili pranje) - Naziv za ritualni obred pranja leša koji se obavlja prije sahrane. Zasniva se na biblijskom citatu "...tako odlazi kako je i došao" (Knjiga Propovjednikova 5:15). Pošto čovjeka kupaju kada se rodi, treba ga okupati i kada umre. Pranje po pravilu obavljaju članovi Hevra Kadiše, u

zasebnoj kući ili prostoriji kapele na groblju. Rohacim (oni koji peru), odnose se prema tijelu sa najvećim poštovanjem. Za vrijeme pranja neprekidno gori svijeća. Obred pranja započinje polaganjem tijela na kameno ležište na koje je prostrt čaršaf. Topla voda se sipa na svaki dio tijela, počev od glave prema nogama. Kosa se pere i češlja a nokti čiste. Čaršaf služi za sušenje pojedinih dijelova tijela, tako da ruke ne dodiruju tijelo. Poslije pranja tijelo se umota u čiste čaršafe, dobro osuši i zatim oblači u posmrtno odijelo.

tahrim (hebr.): jednostavni bijeli čaršafi u kojima se pokopava svaki mrtvac bez obzira na njegovo imovinsko stanje. Među Sefardima je odomaćeniji Ladino ekvivalent hebrejskog termina murtaža. U prošlosti pravili su se luksuzni pogrebi i šila skupocjena posmrtna odjeća kojom se odavala posljednja počast pokojniku. Veliki izdaci sahrana dovodih su siromašne porodice u težak položaj. Stoga je Raban Gamaliel, predsjednik San(h)edrina, koji je živio koncem prvog i početkom drugog stoljeća n.e, naredio da se pokojnici sahranjuju u jednostavnim, platnenim odijelima. Narodni je običaj da se tahrim prave iz najviše sedam - a najmanje tri dijela, te da se sašiju bez poruba, čvorova i džepova, sa širokim šavovima. Posmrtna odjeća nema džepova jer se imetak stečen na ovome svijetu ne može prenijeti u buduću svijet, a najčešće je bijele boje - jer bijela boja simbolizuje čistotu. Oblačenje pokojnika u klasično odijelo smatra se paganskim običajem. Mnogi još za života pripremaju svoju posmrtnu odjeću. Običaj je da se pokojnik sahranjuje sa talitom koji je upotrebljavao za života.

talit (hebr.): molitveni ogrtač.

Talmud (hebr.): doslovno: učenje - sveukup sudskih i pojedinačnih rasprava o značenju propisa Usmene, iskaza Pismene Tore i opsega rabinskih propisa, te presedana, legendi, i mudrih kaža koje su se razvile oko Mišne. Postoje dva Talmuda. Jedan, raniji, sažetiji i konkretniji - koji se razvio u rabinskim akademijama Izraela (konačno zapisan oko 350. godine n. e.) i koji se naziva Talmud Jerušalmi (Jerusalimski Talmud) - i drugi, znatno opsežniji i skloniji sholastici koji se razvio na rabinskim akademijama Vavilona (konačno zapisan sredinom petog vijeka n. e.), koji se naziva Talmud Bavh (Vavilonski Talmud).

Tanah (hebr.): Originalno hebrejsko ime za Bibliju. Hebrejsku Bibliju je u cjelini prihvatilo i Hrišćanstvo nazvavši je Starim Zavjetom i dodavši joj Novi Zavjet koji Jevreji ne smatraju bogonadahnutim. TaNaH je anagram triju hebrejskih riječi: Tora, Neviim (Proroci) i Ketuvim (Spisi). Ukoliko se uzme prvo slovo svake od tri pomenute riječi dobije se riječ TNK. Slovo kaf na kraju riječi postaje haf sofit (h) - a radi lakšeg čitanja dodaju se i dva samoglasnika 'a' - čime nastaje riječ Tanah. Prvi, hronološki najstariji, najsvetiji i najvažniji dio Tanaha je Tora (Zakon) ili Petoknjižje. Neviim (II dio Tanaha) se dijeli na: Neviim Rišonim (Rane ili Prve proroke) i Neviim Aharonim (Pozne ili Kasne proroke). Podjela je, kao što se vidi iz samih naslova, hronološka. Ketuvim (III

dio Tanaha) sadrže pet svitaka: Pjesmu nad pjesmama, Knjigu o Ruti, Plač Jeremijin, Knjigu Propovjednikovu i Knjigu o Ester; djela mudronosne književnosti: Psalmi, Priče Solomonove i Knjiga o Jovu, proroštva: Knjiga Danielova i historije: Ezra, Nehemija i Dnevnici I i II.

tefila (hebr.): skupno javno bogoslužje ili svakodnevna molitva pojedinca. Termin se najčešće odnosi na amida (stajanje ili ono što se govori stojeći) koja se često naziva i šemona esre (Osamnaestica) jer se sastoji od osamnaest blagoslova (u drugom vijeku nove ere dodat je i devetnaesti) i koja predstavlja okosnicu skupnog i pojedinačnog bogoslužja. San(h)edrin je u vrijeme vavilonskog ropstva propisao da se, umjesto svakodневnih žrtava u jerusalimskom Hramu (prinošenje kojih je s rušenjem Hrama postalo nemoguće), osim dvokratnog recitovanja šema pojedinac je u vrijeme biblijskog Izraela bio dužan obratiti se Tvorcu najmanje jedanput dnevno - vlastitim riječima. Što se, pak, nacionalnog bogoslužja tiče, prinošenje dviju svakodnevnih žrtava (večernje i popodneve) u ime cijelog naroda predstavljalo je njegovu okosnicu. Budući da Tora zabranjuje prinošenje žrtava izvan Hrama Jevreji u vavilonskom ropstvu ostali su bez svenarodne žrtve. - Jedinog oblika nacionalnog bogoslužja. Žrtva (hebr. qorban od korijena K-R-V - blizu, približiti se) i molitva bile su u svijesti Izraelaca nerazdvojivo isprepletene, a kako su još proroci isticali preimućstvo molitve nad žrtvom (uporedi: Isaija 1:12-16, Jeremija 7:23, I Knjiga Samuelova 15:22 i Psalm 50:7-14) odlučili su mudraci da molitvom popune prazninu koja je, razrušenjem prvog Hrama, nastala u nacionalnom bogoslužju. Kako u nacionalnom bogoslužju mora biti reda - to mudraci nisu prepustili formulaciju nacionalne molitvene žrtve svakom pojedincu ponaosob - nego je San(h)edrin formulisao molitvu koja se sastoji od osamnaest blagoslova koji predstavljaju rezime sveukupnih htijenja i stremljenja, nada i molbi cijelog jevrejskog naroda - i propisao da se ova molitva ima govoriti svaki dan dva puta, umjesto svenarodne žrtve koja se prinosila dva puta dnevno. Amida predstavlja narodno samoispitivanje i samousklađivanje sa opšteobaveznim idealima i tradicijama. Ona je svenarodna žrtva - i zato i svenarodna obaveza. Stoga je uvedena praksa da nakon bezglasnog čitanja amida hazan još jedanputa, glasno, pročita cijeli tekst - ne bi li tako razriješio obaveze one koji hebrejskom jeziku nisu vični. Za vrijeme povratnog čitanja prisutni na svaki blagoslov odgovaraju sa Amen. Budući da nas sama Tora obavezuje da dva puta dnevno (nevezano za žrtveni sistem) recitujemo "šema Jisrael" (ujutru i uveče) novopropisana obaveza izgovaranja amida dodata je već postojećem obaveznom jutarnjem čitanju "šema". -Tako je nastala jutarnja molitva - šahrit. Popodneva molitva, minha, sadrži samo amida (budući da Tora ne nalaže recitovanje "šema" popodne). (množina: tefilot)

tefilin (hebr.): molitveno remenje koje muškarci, tokom radnog dana, vezuju na mišiću slabije ruke (one kojom ne pišu) i na čelo. Načelno, ovo bi se remenje trebalo nositi tokom cijelog dana - ali kako se obaveza ispunjava i jednokratnim stavljanjem - danas ih većina Jevreja nosi samo za vrijeme jutarnje molitve.

tešuva (hebr.): pokajanje, povratak na život u skladu s Božijim zapovijedima. Kada govori o ljudskom ponašanju judaizam insistira da postoji i treći činilac koji utiče na ljudsko ponašanje pored nasljednog i onog stečenog. Činilac koji je mnogo iznad ova dva, a to je ljudska duša. Činjenica da ljudska duša posjeduje slobodnu volju objašnjava zašto od dva brata od istih roditelja koja su odgajana u istom okruženju jedan izraste u kriminalca a drugi u odgovornog čovjeka ponekad i sveca. Duša je ta koja daje čovjeku sposobnost da se pokaje. Kada govorimo o pokajanju, većina Jevreja ovaj pojam povezuje sa Velikim praznicima, desetodnevni periodom od početka praznika Roš (h)a-šana do Jom (h)a-Kipurim. Međutim, odlazak u sinagogu u tim danima, čak i kada je praćen iskrenim kajanjem, omogućava pokajniku da dobije oprostaj samo za grijehе koje je počinio protiv Boga. Talmud kaže: U dane pokajanja opraštaju se grijesi učinjeni protiv Boga, ali ne i grijesi protiv čovjeka, osim ako je izgladen sukob sa oštećenom stranom, ako je ona oprostila i zadovoljena je. Jevrejska tradicija uči da se pokajanje sastoji iz nekoliko nivoa: Grešnik mora da prepozna i shvati u čemu je pogriješio, osjeti iskreno pokajanje, ispravi štetu koju je nanio, smiri žrtvu kojoj je nanio bol i čvrsto odluči da se to više neće ponoviti. Jevrejski zakon daje, takođe, uputstva i uvrijeđenoj osobi. Ako onaj koji je sagriješio iskreno zatraži oprostaj, od žrtve se zahtijeva da taj oprostaj da - najkasnije poslije trećeg zahtjeva. Uzdržavanje od davanja oprostaja smatra se okrutnim i po sebi predstavlja grijeh. Kada se govori o prekršajima protiv Boga postoji karakteristična jevrejska priča rabi Bunama iz Poljske koji je jednom pitao svoje učenike: "Kako možemo znati da nam je Bog oprostio grijeh ili prekršaj koji smo počinili." Njegovi učenici su davali razne odgovore ali nijedan nije zadovoljio rabina. "Možemo znati", rekao je rabin, po tome što taj prekršaj više nikad nismo ponovili." Majmonides o pokajanju kaže: "Šta sačinjava potpuno kajanje? Kada onaj koji je suočen sa potpuno istom situacijom u kojoj je prethodni put sagriješio, i u njegovoj je moći da sagriješi opet a on to ne učini isključivo zato što se kaje zbog prvobitnog prekršaja, a ne zato što je slab ili preplašen da bi taj prekršaj ponovio. Ako je recimo čovjek imao odnos sa nekom ženom njemu zabranjenom, i opet se nađe u situaciji da je sam sa njom, i osjeća nesmanjenu količnu strasti ili ljubavi prema njoj i na istom su mjestu i pod istim okolnostima u kojima su prvobitno počinili grijeh, a on se ipak uzdrži i ne sagriješi, on je pravi pokajnik." (Mišne Tora, Zakoni o pokajanju)

teva (hebr.): uzdignuti dio usred sinagoge sa koga se čita Sefer Tora i pred kojim stoji hazan u vrijeme javnog bogoslužjenja. - U aškenaskoj tradiciji uvreženiji je termin bima. (množina: tevot)

tevila (hebr.): obredno kupanje. Danas su obredno kupanje obavezne vršiti samo žene nakon sedam čistih dana po menstruaciji (nakon svake menstruacije) i oni koji stupaju u jevrejsku vjeru (jednokratno - nakon prihvatanja zapovijedi pred Bet Dinom, i nakon berit mila u slučaju da se radi o muškarcu). (množina: tevilot)

Tora (hebr.): doslovno: učenje, uputa - skupno ime za obje Tore - Pisanu i Usmenu.

Tora šebihtav (hebr.): Pisana Tora, Pet Knjiga Mojsijevih.

Tora še-be-al pe (hebr.): Usmena Tora, sveukup detaljnih objašnjenja propisa Pisane Tore

Tubišvat - vidi: Hamiša Asar bi-švat

zeroa (hebr.): izvorno: mišica, u liturgici termin označava pileće krilce ili plećku (u zavisnosti od mjesnog običaja) koja se stavlja na seder sto kao uspomena na pashalnu žrtvu koja se kolje isključivo na žrtveniku jerusalimskog Hrama.

*Glosar religijskih pojmova,
Međureligijsko vijeće BiH*